

Громадська організація
«Причорноморський центр
досліджень проблем суспільства»

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

учасників міжнародної
науково-практичної конференції

**«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОГО
СПІВТОВАРИСТВА ТА РОЛЬ СУСПІЛЬНИХ НАУК
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЙОГО РОЗВИТКУ»**

12–13 березня 2021 р.

м. Одеса

УДК 303:327(063)

С 91

С 91 **Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку:** матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12–13 березня 2021 року). – Одеса : ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2021. – 84 с.

Організатори конференції не завжди поділяють думки учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 303:327(063)

© Автори тез, 2021

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Годлевська В. Ю.

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ІСПАНІЇ:

СТРАТЕГІЯ ТОРКУАТО ФЕРНАНДЕСА МІРАНДИ..... 5

Дорошук С. М., Маліновська Н. М., Гайдай О. С.

ЧЕНЦІ В МЕДИЦИНІ..... 10

Чекаленко Л. Д.

ІСТОРИЧНІ ФЕЙКИ РОСІЇ: МЕХАНІЗМ ПРОТИСТОЯННЯ..... 12

Ярема О. М.

ВПРОВАДЖЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

НА СОКАЛЬЩИНІ У 1939–1941 РР..... 17

НАПРЯМ 2. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Вакало Д. Г.

СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ:

ФІЛОСОФСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ 22

Максименко О. О.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОЛОГІЧНУ

МЕНТАЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ТА ЇЇ ХАРАКТЕРНІ РИСИ 26

Поцюрко О. Ю.

СВОБОДА І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ЯК ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ

ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ 28

Старікова Г. Г.

ПРОБЛЕМА КРИТЕРІЇВ ТА ТИПОЛОГІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

У КОМП'ЮТЕРНИХ НАУКАХ 341

Сумченко І. В.

ВПЛИВ ТЕХНІКИ НА КУЛЬТУРУ ХХ СТОЛІТТЯ..... 34

Шумилин А. В.

ФРАЗА «ВОССЕЛ ОДЕСНУЮ ПРЕСТОЛА БОЖЬЕГО» –

КЛЮЧ К ПОНИМАНІЮ ПОСЛАННЯ К ЄВРЕЯМ..... 38

НАПРЯМ 3. СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Кондратик Л. М.

ПРИВ'ЯЗАНІСТЬ ТА СТОСУНКИ В СІМ'Ї
ЯК МАЛІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ГРУПИ 42

НАПРЯМ 4. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Бабіна В. О., Миргородська О. О.

ТЕНДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
У СВІТОВІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ 47

Бобик А. Б.

КРИЗА ДЕМОКРАТІЇ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ 50

Бойчук О. І.

НОРМАЛІЗАЦІЯ ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ВІДНОСИН
У 80-Х РОКАХ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ 54

Зан М. П., Габрин П. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКО-ПАРТІЙНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
ЛІДЕРІВ РОМСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ
ТОВАРИСТВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2020 РОКУ 57

Івлєва Є. С.

КОРЕЙСЬКА ВІЙНА: ЗАГОСТРЕННЯ ВІДНОСИН 2020 РОКУ 62

Кундеус О. М.

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ
СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН 65

Мороховський В. О., Сергієнко Т. І.

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА 69

Федишин Д. Р.

ПЕРСПЕКТИВИ ЛІДЕРСТВА АСЕАН
У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ 72

Чупира В. В.

МІЖДЕРЖАВНІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ:
ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ 76

НАПРЯМ 1. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Годлевська В. Ю.

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ІСПАНІЇ: СТРАТЕГІЯ ТОРКУАТО ФЕРНАНДЕСА МІРАНДИ

Сучасна Іспанія демонструє унікальний історичний досвід – мирний перехід від авторитарного режиму до парламентської демократії. Після смерті Ф. Франко 22 листопада 1975 р. принц Хуан Карлос став королем Іспанії. Саме він очолив державу і взяв курс на встановлення парламентської демократії. Йому належить велика роль у досягненні консенсусу і консолідації демократичних сил. Добившись призначення на ключові державні посади своїх довірених осіб – Т. Фернандеса-Міранди головою Кортесів та Ради королівства та А. Суареса главою уряду, – Хуан Карлос I за їх допомогою надзвичайно майстерно проклав шлях демократії. Франкізм був демонтований при підтримці політичних та конституційно-правових інститутів.

Стратегом демократичного переходу до демократії вважають Торкуато Фернандеса Міранду¹. Особливу цінність для вивчення його ролі у демократизації Іспанії становить його щоденник, опублікований тільки у 1995 р. Свідчення королівського радника є важливими для з'ясування сутності першого етапу переходу до демократії, особливо стосовно впровадження в життя «Закону про політичну реформу» [7]. Переважна частина джерельно-документальних матеріалів вміщена у збірнику «Трансформація в документах» Анхеля Х.Санчеса Наварро. Ґрунтовно скомпоновано розділ, присвячений підготовці та прийняттю «Закону про політичну реформу». Укладач збірника подає інформацію про роль особистого радника короля Т. Фернандеса-Міранди [10].

¹Юрист за освітою. 1951-1953 рр.- ректор університету м.Ов'єдо. 1954-1955 рр. - генеральний директор Середньої освіти, 1956-1962 рр.- Університетської освіти, державний радник та віце-президент Ради Національного Руху. Один з наставників Хуана Карлоса.

Серед історіографічних праць, в яких можна знайти інформацію про діяльність Т. Фернандеса-Міранди, необхідно виділити дослідження Вілальонгі Хосе Л., Хенкіна С.М., Фадєєва Д.А., Матртінеса Хесуса А., Марін Хосе М., Молінеро С., Анхеля Х.Санчеса Наварро, Прего В., Пауел Ч., Секо Серано К. та інших [1; 4; 5; 6; с. 8–15]. На думку науковців, Т. Фернандесу-Міранді належить заслуга у прийнятті іспанською Короною найважливіших і вкрай необхідних на той час політичних рішень: відставка профранкістського уряду Карлоса Аріаса Наварро, призначення на його місце А. Суареса, лобювання закону про політичну реформу тощо.

В українській історіографічній науці відсутні ґрунтовні дослідження, присвячені ролі Т. Фернандеса-Міранди у демократичному транзиті.

На момент смерті фундатора авторитарного режиму Ф. Франко президентом уряду був Аріас Наварро, ортодоксальний франкіст. Торкуато Фернандес-Міранда, розробляючи проект про політичну реформу, чудово усвідомлював, що він буде реалізований лише за іншого прем'єр-міністра. Тому за його наполяганням король просить Карлоса Аріаса подати у відставку.

1 липня 1976 р. король санкціонував відставку Аріаса Наварро. З трійки кандидатур (Ф. Сільва Муньос, Г. Лопес Браво і А.Суарес), запропонованих королю Радою королівства, Хуан Карлос I обрав ліберального франкіста, маловідомого політика, 44-річного адвоката Адольфо Суареса [9, р. 260]. Призначення його головою уряду стало можливим завдяки зусиллям глави Кортесів та особистого радника короля Т.Фернандеса-Міранди [1, р. 288; 12, р. 245-254]. Відмежувавшись від відвертих франкістів, Хуан Карлос став спиратися на «цивілізованих правих» – переважно покоління сорокалітніх політиків, що не брали участь у громадянській війні і готових підтримати зміни. Адольфо Суарес був маловідомим політиком, що був у попередньому кабінеті міністром і генеральним секретарем Національного руху. Як згадував Ф. Міранда монарх відчував «майже фізичну необхідність» оточити себе людьми свого покоління і якщо він обрав Суареса, то лише тому, що той був «молодим, сучасним і достатньо амбіційним». Це призначення стало одним з найуспішніших, оскільки багато в чому визначило подальшу політичну демократизацію Іспанії [7, р. 99; 1, р. 147; 13, р. 156].

Ключовою ланкою розриву з франкізмом і створення легальної бази переходу до демократії була політична реформа, здійснити яку можна було лише за згодою Кортесів та народного референдуму. Як влучно зауважив у 1969 р. Т.Фернандес-Міранда: «Закони зобов'язують, але не зв'язують; вони законно і легітимно дозволяють здійснювати

реформи – переходити від одного закону до іншого» [13, р. 153]. Насправді, у франкістському законодавстві був закладений механізм перегляду існуючого правопорядку. Так, у 10 ст. Закону «Про спадкування посади глави держави» вказувалося, що «для того, щоб скасувати або змінити Основний закон, необхідним є, крім згоди Кортесів, народний референдум» [14, р. 386].

«Обробку» Кортесів уряд розпочав за активної підтримки короля та голови Кортесів Т. Фернандеса-Міранди. Вони враховували наступні моменти: по-перше, Кортеси, у відповідності з франкістською політичною традицією, були пристосовані не до прийняття самостійних рішень, а лише до того, щоб «штампувати» закони, запропоновані урядом; по-друге – більшість членів кортесів призначались безпосередньо урядом і тому останній міг справляти на них прямий тиск; по-третє, члени кортесів не мали соціальної бази, не представляли інтереси великих суспільних груп, були лише «об'єднані спільною зацікавленістю в утриманні власного привілейованого становища» [4, с. 123]. Так само А. Суарес надав гарантії функціонерам з «Національного руху» і вертикальних профспілок щодо їхнього входження до нової адміністрації: поміркованим франкістам – продовження політичної кар'єри у нових умовах (77 франкістських депутатів продовжили свою діяльність). Таким чином, в опозиції залишились лише 1/5 депутатів, тобто ті, хто вважались ортодоксальними франкістами. Значну роботу провів і Т. Фернандес-Міранда, оскільки відповідно до порядку роботи кортесів вирішальну роль під час обговорення законопроектів відігравали парламентські комісії. Для них не встановлювався визначений термін розгляду, тому вони могли затягувати обговорення питання до нескінченності. У цих умовах Т. Фернандес-Міранда здійснив реформування діяльності кортесів. Він змінив голів комісій, змістивши з цих посад ортодоксальних франкістів, ввів режим «термінового проходження» для певних законопроектів [5, с. 54–55; 8, с. 263].

Депутатів вдалося схилити на свій бік також за допомогою вдалого представлення проекту реформ. Адже закон про політичну реформу не скасовував попереднє законодавство, за формою він сприймався як закон про реформу (а не відміну) семи Основних законів франкізму, тому дехто називав його восьмим Основним законом. Не точні формулювання, що надавали можливість конституційної реформи, можна було трактувати як шлях до збереження всіх суттєвих рис попереднього законодавства. А. Суарес прагнув представити реформу не як руйнування того, що було створено, а як завершення всіх починань Ф. Франко. Багато франкістів дійсно вважали, що реформа повинна призвести до обмеженого варіанту демократії, певного лібералізованого авторитаризму, при якому використовувались би процедури

парламентської демократії, але фактично забезпечувалось би панування в політичному житті правих сил і таким чином здійснювалась би політична спадкоємність. Подібне враження підсилювалось тим, що запропонований проект закону був недосконалий з точки зору демократичних процедур. В ньому нічого не йшлося про відповідальність уряду перед парламентом, передбачалось призначення голови уряду і голови парламенту королем, а не їх обрання. Суперечило демократичним принципам і наділення однаковими правами конгрес депутатів і сенат при затвердженні законопроектів, тому що 1/5 членів сенату, згідно проекту, не обиралась, а призначалась королем [4, с. 123].

Проект був поставлений на голосування 18 листопада 1976 р. Франкістські Кортеси ухвалили Закон про політичну реформу, здійснивши, за висловленням англійських істориків Р.Карра і Х.Фусі «власне політичне харакірі». 425 членів парламенту висловились «за», 59 – «проти», 13 – утримались і 34 були відсутні [6, р. 221; 2, с. 173]. Велика політична робота Торкуато Фернандеса-Міранди досягла кульмінації.

Діяльність уряду А. Суареса на цьому етапі закінчилась проведенням 15 грудня 1976 р. референдуму з питання «Закону про політичну реформу». На національному рівні участь громадян в референдумі досягла 77,4 відсотка, з яких 94,2 відсотки проголосували «за», 2,6 відсотків – «проти» [3, с. 71].

Таким чином, цей закон відкрив шлях до розпуску установ Франко та проведення загальних виборів. Прийняття «Закону про політичну реформу» іспанські видання назвали першою перемогою демократії [16; 17]. Далі відбулись перші демократичні парламентські вибори 15 червня 1977 р., підписана фундаментальна угода – пакт Монклоа (9 жовтня 1977 р.), що передбачав взаємні зобов'язання і взаємні гарантії політичним силам. Створений пактом політичний клімат консенсусу сприяв найважливішій події на першому етапі демократизації – розробці та прийняттю у грудні 1978 р. Конституції, яка створила юридичну базу для подальшої демократичної перебудови іспанського суспільства.

Зігравши велику роль в переході Іспанії до демократії, Фернандес-Міранда залишався при цьому політичним консерватором. Ряд проектів уряду А. Суареса, такі як легалізація Комуністичної партії Іспанії та часткова децентралізація, викликали його невдоволення і призвели до відставки з посади голови кортесів ще до перших демократичних виборів. Після них король Хуан Карлос I призначив Т. Фернандеса-Міранду сенатором (цю посаду він обіймав у 1977–1979 рр.). Людина,

яка зробила можливим перехід від диктатури до демократії шляхом реформ, померла під час поїздки до Великобританії в липні 1980 р.

Т. Фернандес-Міранда був найважливішим персонажем іспанського переходу, переходу, в якому, звичайно, були допущені помилки. Але набагато більшими були успіхи. Жодна країна не пройшла шлях від диктатури до демократії так успішно, як це зробили іспанці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вилальонга Хосе Луис де. Король. Беседи с королем Испании доном Хуаном Карлосом I: пер. с исп. Зорина И., Чеботарева С. – М.: Диопринт, 2003. – 304 с.
2. Годлевська В.Ю. Закономірності та особливості першого етапу мирного переходу до демократії: іспанська модель (1976–1978 рр.) // Наукові записки ВДПУ. Вип. III. Серія: історія. Збірник наукових праць. – Вінниця, 2001. – С. 170–176.
3. Годлевська В.Ю. Перехід від авторитаризму до демократичного суспільства в Іспанії. Вінниця: УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2009. – 160 с.
4. Фадеев Д.А. Опыт политики переходного периода. Испания после Франко // Политические исследования. – 1991. – № 5. – С. 121–127.
5. Хенкин С.М. Хуан Карлос I: политический портрет. – М.: ИНИОН РАН, 2001. – 92 с.
6. Carr R., Fusi J.P. Spain: Dictatorship to Democracy. – L., 1979.
7. Fernandez-Miranda P. y Fernandez-Miranda A. Lo que el rey me ha pedido. Torcuato Fernandez-Miranda y la reforma política. – Barcelona : Plaza Janez, 1995. – 394 p.
8. Martinez Jesus A. (coord.) Historia de Espana. Siglo XX. 1939-1996. – Madrid : Catedra.Historia. Serie mayor, 2003. – 515 p.
9. Marin Jose M., Molinero C., Ysas Pere. Historia de Espana. Historia politica 1939-2000. – Madrid:Ediciones Istmo, 2001. – P. 260.
10. Navarro Sanches Angel J. La transicion en sus documentos. – Madrid : Centro de estudios politicos y constitucionales, 1998. – 661 p.
11. Powell Ch. Espana en democracia. 1975 – 2000. – Barcelona: Plaza Janez, 2001. – 688 p.
12. Prego V. Diccionario de la Transicion. – Barcelona : Plaza Janez, 1999. – 782 p.
13. Seco Serano C. La Corona en la transicion Espanola // Tusell J., Soto A. Historia de transicion 1975 – 1986. – P.138-158.
14. Rodriguez Sabin Jose M. La dictatura franquista (1939–1975). Textos y documentos. – Madrid. 1977. – 449 p.
15. Soto A. La transicion a la democracia. Espana, 1975 – 1982. – 449 p.
16. Una victoria de la democracia // El Pais. – 1976. – Nov. 19. – P. 15–19.
17. Un ano despues // El Pais. – 1976. – Nov. 20. – P. 34–38.

Дорошук С. М.

асистент кафедри описової та клінічної анатомії

Маліновська Н. М.

асистент кафедри описової та клінічної анатомії

Гайдай О. С.

кандидат медичних наук,

доцент кафедри описової та клінічної анатомії

*Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

ЧЕНЦІ В МЕДИЦИНІ

Першими поширювачами медичних знань були саме монахи. Києво-Печерська лавра – один з перших монастирів християнської Русі-України, засновником монастиря був Антоній, якого літописець називав «Врач Пречуден». Постала вона у середині XI століття і швидко стала на українських землях відомим духовним, політичним і науково культурним центром. Тут жили і працювали відомі літописці, іконописці, архітектори, філософи. В XI ст. тут уже існувала перша у Київській Русі лікарня. Одним з найвідоміших фахівців і основоположників у галузі новонародженої медицини, а не знахарства, був святий Агапіт Печерський. Уже дев'ять століть лежать у ближніх печерах лаври мощі святого, який був засновником першої терапевтичної школи у Київській Русі-Україні. Тому що знаменита постать увійшла в історію українського монашества як чернець якого називають «Українським Гіппократом», який молитвою і зіллям зцілював тілесні й душевні хвороби. Він вважається засновником лікарської справи у Києво-Печерському монастирі. «Києво – Печерський патерик» – збірник, який розповідав про цілу плеяду монахів – целителів. Він повідомляє про лікаря – ченця Агапіта, який лікував у Києво – Печерській лаврі в IX ст., учня Антонія. Безкоштовно лікував мешканців та мирян, сам доглядав їх, і набув великої популярності в народі. Одного разу він зцілив онука князя Володимира. Втративши надію на одужання, князь попросив преподобного Агапіта навідатися до нього. Проте Агапіт, який не виходив за межі монастиря і лікував тільки на його території – навідріз відмовився відвідати князя, тому послав йому зілля. Завдяки цьому зіллу онук князя одужав. Після одужання князь відправив подарунку до монастиря, але Агапіт не прийняв їх та передав бідним. Відтоді минуло 1000 років, але і сьогодні під опіку преподобного Агапіта свою працю віддають лікарі, а також до святого моляться ті, хто потребує зцілення душі й тіла. Найчастіше храми на честь

преподобного Агапіта встановлюють на подвір'ї лікарських закладів. Українська православна церква також нагороджує орденом преподобного Агапіта Печерського лікарів, які є найбільш вірними його послідовниками.

Від багатьох хвороб вилікував преподобний Даміан, який жив у монастирі підчас ігуменства преподобного Феодосія (1062–1074 р.). Даміан Целитель лікував тільки дітей, святий Григорій Чудотворець – хворих з психічними розладами. Князь Чернігівський Микола Святоша, який був ченцем Києво – Печерського монастиря, побудував Троїцьку надбрамну церкву і лікарню, на базі якої пізніше створений Лікарняний Свято – Троїцький монастир. Проте монастирська медицина на Русі не була монополістичною. Існувала й світська медицина, мирська медицина. Основою всіх практичних знань, які мав народ, залишалися досвід і переказ. По містах серед представників різних професій були й особи, які займалися лікувальною справою. Вже в ті часи з них спеціалізувалися на лікуванні ран, переломів, кровопусканні. Зокрема, процвітала хірургія як найважливіша галузь практичного лікування, це було зумовлено частими війнами і побутовими травмами. Були відомі також ортопедичні прийоми, масаж, лікування виразок. Дьоготь вважався одним з основних засобів для зцілення найрізноманітніших захворювань шкіри, зокрема корости. Ним заливали також трупи й могили тих, хто загинув від чуми. Відходи поташу, що містили кальцій, застосовували при опіках. Св. Олімпій Іконник лікував переважно хворих зі шкірними захворюваннями. Свою основну професію іконописця він вдало поєднував з лікуванням, використовуючи як лікарські засоби фарби, якими писав ікони. Рослинні барвники грали важливу роль в лікуванні шкірних хвороб у багатьох народів. Олімпію приписували спроможність виліковувати різноманітні гострі і хронічні шкірні захворювання. Під час лікування Олімпій брав фарбу з «вапниці» (горщика живописця) і змазував нею гнійні виразки, роблячи це кілька разів. Потім хворий змивав фарбу водою. Видужання хворого викликало захоплення пацієнтів. Монах Прохор – чорноризець перетворював лободу на хліб під час голоду, і його хліб мав цілющу силу, адже в руках невіруючого перетворювався на полин. Монах Марк – гробокоп зцілював Душу, вшановуючи Тіло. Є багато спільного у методах зцілення волхвами і лікарями – ченцями, отже не варто заперечувати, що язичницьке цілительство стало основою монастирського, яке, крім усього, засновувалося на глибокій духовній вірі. Розвитку медичної освіти в Україні сприяло створення у 1632 році Київської братської школи, яка 1632 року з ініціативи митрополита Петра Могили об'єдналася з Лаврською школою і стала називатися Києво-Могилянською колегією. Згодом вона здобула юридичні права

вищої школи і титул «Академія». Важко зараз говорити про стосунки монастирської медицини і світської. Але немає сумніву що, незважаючи на окремі випадки антагонізму, то була єдина система медичних знань і медичної допомоги. Вона була об'єднана спільною християнською релігією, спільним ідеалом – служінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верхратський С.А., Заблудовський П.Ю. Історія медицини. – К.: Вища шк., 2011. – С. 190–209.
2. Болтарович Зоріана. Українська народна медицина: Історія і практика – К.: Абрис, 1994. – 320 с.
3. Дарманський П. Ф. Обряд у житті людини – Київ, видавництво політичної літератури, 1974 – 199 с.
4. Києво-Печерський Патерик / Переклад із церковнослов'янської М. Кашуба, Н. Пікулик. – «Збірник Святослава» 1076 р.

Чекаленко Л. Д.

доктор політичних наук,

професор кафедри історії світового українства

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ІСТОРИЧНІ ФЕЙКИ РОСІЇ: МЕХАНІЗМ ПРОТИСТОЯННЯ

Сьогодні, як і сто років тому, Україна захищає свою незалежність від російського агресора. У цій війні варто пам'ятати, до чого призводить розбрат і не допустити тих трагічних прорахунків, які призводили до поразок України, а головним із них були внутрішні незгоди в умовах зовнішньої агресії.

Міф–фейк про тяглість російської історії з часів Київської Русі.

Фейк Росії. Під час поїздки до Парижу В.Путін «згадав», що історичні зв'язки почались не з поїздки до Франції Петра І, а значно раніше, коли королевою Франції стала Анна Ярославна, дочка Ярослава Мудрого.

Анна Руська. От Вам і жива війна на сторінках підручників та в мережі про історію України – Київської Русі. Нашу Анну Ярославівну так звані «історики» від країни Моксель, тобто Московії, намагаються загарбати собі. Доводять, що вона походженням із Давньої Русі, а не з Київської Русі, та розповсюджують іншу подібну інформацію...

Московіти критикують навіть свій російський Інститут всесвітньої історії Російської академії наук за те, що він визнає Київський період розвитку нашої Київської Русі і стародавньої України [1].

Чому про таке йдеться? Спробуємо пояснити. Назва «Московське царство» видавалося Петру I завузьким і його не влаштувала. Петро I замахнувся на імператорство. От і придумали в царських палатах забрати для Московії назву «Русь». Про це видали царські укази, а перед цим задушили Новгородську Республіку, коли понад 2000 новгородців – захисників демократії, були страчені «усікновенням» голови. І річкові води Шелони влітку 1471 року окрасилися криваво [2].

Далі Петро I забрав усю бібліотеку Києво-Могилянської академії, друкарню, частину книжок спалив, оскільки вони були українською мовою. Професуру насильно вивіз до Москви – на створення імперських освітянських центрів. Своїм борзописцям Петро I наказав написати нову історію Московщини – починаючи з Київської Русі, тобто із появи Святого Андрія Первозданного на Київських горах. Наказав все українське заборонити... Від Петра почався список майже 60 документів із забороною української мови та й усього українського... Хто не слухався – в буцегарні і на страту... Петровські, а з ними й українські писемні люди написали «нову» історію Московії, присвоївши їй всі історичні факти Київської Русі. Саме Московії, яка стала називатися Російською державою, пізніше імперією...

Московські історики додали штучно створеній історії понад 300 років начебто існуючої слов'янської держави московщини... Цей міф через царську родину, священників, міжнародні зв'язки, книжки, купців, дипломатів розповсюдився світом. Нашадки Петра I «дружили» із французами – законодавцями європейської моди. Вони також були причетні до розповсюджувачів штучно придуманої історії російської держави далеко за її межами.

Історія Київської Русі, як бачимо, найбільше постраждала від «виправлень» московських «письменників» – далеких від історії. Все було переламане – й теорія, і літописи, й цитати, й спогади, і географічні назви та мова... Так, російський історик Василь Татіщев писав, що коли «по многих несчастливых предприятиях великий князь Юрий Владимирович Долгорукий пришед в Суздаль» і усвідомив, що він позбавлений руської землі, то розпочав будувати «в области своей многие града теми же имени, как в Руси суть, хотя темь утолить печаль свою, что лишился великого Княжения Русаго...». Навіть у Суздальському князівстві кількісно переважав фінський етнічний елемент, а культурно й політично – слов'янський.

І за Русь визнавали лише ті землі Наддніпрянщини, які здавна тяжіли до Києва. Наприклад, тоді князь Святослав із Новгороду каже: «... *пойду в Рускую землю к Києву*». В іншому випадку літопис підтверджує: «... *біжашю же Святославу из Новгорода идящу в Русь к брату*». А в 1146 році новгород-сіверський князь Святослав Ольгович пропонує суздальському Юрію Довгоруку: «*Піди-но в Руську землю до Києва*».

Московська ж концепція – *фейкова* – звучить інакше: все було російським народом заселено, тільки центр (керівництво) переміщався з Новгороду до Києва і потім до Москви.

Російська цензура навіть викреслила назву «Київська Русь» зі всіх підручників, оскільки інакше не можуть довести всьому світові своє походження й свою ідентичність від слов'янського джерела. І головне – доводять московську тяглість історії від Андрія Первозванного. Намагаються довести, що Юрій Довгорукий був руським – київським князем, що заснував усю державу російську.

Київську Русь кремлівська влада викреслила зі свідомості російських вчителів, учнів, телеглядачів, російських підручників, російської історії...

Київська Русь на початок XV ст. була спустошена навалом монголо-татар, і нікому було її відродити. Центр українства перемістився в Галицько-Волинську землю. Нагадаємо, що із коронацією Данила Галицького поняття Галичини в Європі почало остаточно ототожнюватися з поняттям Русь, про що свідчила й спеціальна папська грамота. Однак коронований у Дорогочині спеціальним послом Папи Інокентія IV абатом Опізію Данило'м так і не дочекався Хрестового походу проти орди, який йому було обіцяно. Відтак не відбулося й переходу Русі на латинство, чого так домагався Рим.

За Данила Галицького зародиться такий новий феномен українства, як «татарські люди», тобто ті з провідної верстви нашого народу, які підуть на службу до загарбників, збираючи податки, виконуючи інші адміністративні функції, запрягаючи земляків у чужоземне ярмо. Ці «татарські люди» засіють на майбутнє зерна пушкарівщини, кучубейщини – аж до сучасної п'ятої колони в Україні (проф. Сергійчук В.І.).

Спорідненість Київської Русі з Московщиною вже українські можновладці намагалися підтвердити результатами конкурсу в Україні, що відбувся наприкінці кучмівського періоду і який був інспірований, а скоріш за все, профінансований з-за російського бугора. Начебто «за опитуванням» обрали найвидатнішим українцем Ярослава Мудрого. Тодішня молодь говорила: що за ерунда, тут і половина не знає, хто такий Ярослав Мудрий!.. І третє місце – у Степана Бандери (*за версією*

Вахтанга Кініані – перше). У 2008 році здавалось, що через обраних осіб українці здали тест на національну ідентичність.

Росія також вирішила обрати свого героя за аналогом «Великих українців» – телепроект «Ім'я Росія» [3]. На відміну від «Інтера» громадянам РФ було надано список на вибір... І в ньому – київських князів: Олега, княгиню Ольгу, Святослава Хороброго, Володимира Хрестителя, Ярослава Мудрого та його дочку Анну Ярославну, дружину французького короля. Далі йде князь Володимир Мономах, монах Нестор Літописець, усі ті, хто уособлює Київську Русь-Україну, і лише потім, власне, Юрій Довгорукий. А ще авіаконструктор І.Сікорський та багато інших.

Росія давно намагалася привласнити собі бренд «Русі», особливо через те, що російські самодержці досі не можуть змиритися з об'єктивним фактом того, що Київ, а не Москва чи Новгород – Мати міст руських, і що сучасна російська політична нація є дрібним нащадком колись підкореної київськими князями території – країни Моксель, з якої вони ще й данину брали. Для цього впродовж багатьох століть царат переписував історію, а українцям нав'язувався міф про малоросів, змушених підкорятися великоросам як прямим спадкоємцям Київської Русі.

Нагадаємо: якщо до 2002 року, тобто до приходу Путіна, в російській історії Московія–Росія починалася з Юрія Довгорукого, то тепер державна пропаганда переконує всіх – і Росію, і закордон, що її початок ведеться від отців-засновників «Древнерусского государства» (X ст.). І російська пропагандистська машина в цій площині почала масовану інформаційну війну проти України. І таки нав'язали цей стереотип багатьом, підкріпивши його так званим возз'єднанням Малоросії з Росією, підписаним Богданом Хмельницьким.

Питання «Переяславських статей». Отже, наступний пласт російських фейкових розробок – Богдан Хмельницький. Жоден з історичних діячів України давніх часів не може зрівнятися з Богданом Хмельницьким. Для Хмельницького договір 1654 року був передусім звичайним оборонним договором, складеним для того, щоб дістати військову допомогу царя у війні проти Польщі. Ня думку видатного історика Олени Апанович, Богдан Хмельницький зробив велику помилку, уклавши договір із царем. Згодом він усвідомив таке й захотів визволитися від Москви, відмовитися від договору, але... не встиг [4].

Українці прагнули відродити попередні угоди та виправити несправедливі пункти. Але гетьману Юрасю Хмельницькому підсунули 19 пунктів сфальсифікованих «Березневих статей», які він підписав 17 жовтня 1659 р. Документ суттєво обмежував автономію козацької держави під протекторатом Московії. Ці події призвели до розколу в

Україні та початку громадянської війни за підтримки різних держав [5]. Для нас суперечки багаторічної давнини зберігають свою актуальність і дечому вчать. Адже з цими суперечками перегукуються ті імперські тенденції, які виявилися в прагненні сучасної Московії нав'язати народам бувшої радянської імперії або «Союзу демократичних держав», або «Співтовариство незалежних держав».

Російські «жарти». Богдана Хмельницького російська пропаганда також внесла до переліку 500 великих росіян. Так і написали, як у старі добрі часи царського поневолення України: «Хмельницький добився воссоединения Малороссии с Россией в 1654». Щоправда, перший варіант був гостріший: «... великий русский среди малороссов», але його чомусь змінили. Росіяни в результаті опитування «вибрали» «великим росіянином» батька Ярослава Мудрого – «Владимира Святого». Таким чином, батько – Володимир, а син – Ярослав – керівники держави. Зверніть увагу. Стало зрозумілим, чия ця ідея «в результаті опитування» щодо Ярослава Мудрого –переможця в Україні.¹

Найзапекліше **фейкова Росія протистойть розкриттю спротиву українців** радянській владі. Серед таких: українська революція 1917–1923 років, більшовизм в Україні, Українська повстанська армія (УПА), Організація українських націоналістів (ОУН), Степан Бандера і бандерівці, Друга світова війна, голодомор/геноцид – штучне знищення українського народу, Українська РСР як друга за потугою республіка в СРСР, країна – годувальниця і житниця Союзу, Україна – республіка вугілля і сталі, науки, техніки і космічних зв'язів, авіабудівництва, кібернетики, військової техніки тощо.

Історики і політики України мають скласти такий варіант минулого, який надасть країні можливості для розвитку, а не буде приводом для постійних суперечок, сварок і протистоянь. Оскільки історичний розбрат призводить до посилення фейкової Росії.

Історики і політики України мають діяти на випередження російським закидам, активно запроваджувати сучасні ІТ-технології і відповідні платформи, що широко використовує учнівська молодь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Источник информации – портал История.РФ. URL: <https://histrf.ru/biblioteka/b/anna-russkaia-korolieva-frantsuzskaia>) (дата звернення: 12.10.2020).

¹ Нагадую: зазначена пропозиція лунала з адміністрації президента Л. Кучми, а головував і проводив цю акцію з адміністрації Д. Табачник.

2. Російські археологи повідомляють: «мы нашли большой, довольно высокий холм, и когда стали копать на нем землю, то увидели, что весь этот холм состоит из человеческих костей...этот могильный холм есть место погребения новгородцев, разбитых на берегу Шелони». – *Кривошеев Ю. В.* Место битвы изменить нельзя // «Солецкая газета». Архивировано 15 декабря 2004 года
3. Шоу «Ім'я Росія» – привласнення великих українців. Вівторок, 20 травня 2008. URL: <https://detector.media/production/article/38481/2008-05-20-shou-imya-rosiya-privlasnennya-velikikh-ukrainsiv/> (дата звернення: 11.10.2020).
4. Олена Апанович. Світова велич і фатальна помилка Богдана Хмельницького. – <http://exlibris.org.ua/apanowicz/chmielnicki.html>
5. Україні нав'язали неvigідну угоду. – <https://gazeta.ua/articles/history/ukrayini-navyazali-nevigidnu-ugodu/933310>

Ярема О. М.

студентка І курсу магістратури

кафедри історії України та археології

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ НА СОКАЛЬЩИНІ У 1939–1941 РР.

1 вересня 1939 р. нападом нацистської Німеччини на Польщу розпочалася Друга світова війна. Внаслідок секретних на той час радянсько-німецьких домовленостей західноукраїнські землі, що перебували у складі Другої Речі Посполитої, в тому числі й історична територія під назвою Сокальщина (частина нинішньої Львівської області), потрапили під контроль СРСР.

Завершення Червоною армією військової кампанії проти Польщі дало змогу сталінському тоталітарному режимові уже наприкінці вересня 1939 р. приступити до створення на підконтрольних йому теренах Західної України органів нової – більшовицької – влади. Відомо, що на початку приходу радянських військ у містах і селах Львівщини, у тому числі й на Сокальщині, колишні члени Комуністичної партії Західної України (КПЗУ) почали організовувати революційні комітети (ревкоми) і загони червоної гвардії. Однак такі ініціативи

швидко скасовувалися більшовицьким режимом, позаяк у Західній Україні мала бути запроваджена існуюча в СРСР політична система.

З кінця вересня 1939 р. по грудень 1939/січень 1940 рр. – тобто, у період, коли реалізовувалися заходи щодо приєднання західно-українських земель до СРСР (з включенням їх до складу УРСР), – владу на місцях здійснювали тимчасові радянські органи. Ними стали створені в усіх містах і повітах тимчасові управління (до їх складу входив політичний працівник – представник Червоної армії – який зазвичай призначався головою, представник Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС) та по одному представникові від робітників й так званої прогресивної інтелігенції). У м. Сокаль таким тимчасовим управлінням став реформований ревком; його головою «обрали» колишнього члена КПЗУ П. Шамбора. Щодо сіл і гмін Сокальщини, то тут, як і по усій Західній Україні, у присутності представників повітових тимчасових управлінь – часто армійських політичних працівників – формували селянські комітети (селькоми). Головною місією радянських представників було не допустити входження до складу селькому, а особливо на посаду голови, «контрреволюційного елементу». «Обрані» таким чином селькоми найчастіше складалися з бідняків, які не користувалися особливим авторитетом у односельців [7; 11; 12].

4 грудня 1939 р. Президія Верховної Ради СРСР ухвалила указ про утворення Львівської області. 9 грудня 1939 р. Сокаль став центром однойменного району цієї області. 17 січня 1940 р. було проведено новий адміністративний поділ. Сокальщину поділили на Великомоствський (центр – м. Великі Мости), власне Сокальський, а також Угнівський (центр – м. Угнів) та Шевченківський (з центром у с. Пархач) райони [2, с. 118]. На цих територіях тимчасові радянські органи підготували ґрунт для запровадження політичної системи, що відповідала всесоюзному зразкові.

Згідно сталінської політики «народовладдя» та однопартійності наприкінці 1939 – на початку 1940 рр. керівні функції у Західній Україні перейшли до обласних, міських і районних комітетів Комуністичної партії (більшовиків) України (КП(б)У), створення яких у регіоні розпочалося з жовтня 1939 р. У січні 1940 р. відповідні міські і районні компартійні комітети з'явилися й на теренах Сокальщини. Вони створювалися не шляхом виборності, а затвердженням їх складу зверху донизу. Лише у квітні 1940 р. у компартійних організаціях названих вище чотирьох районів відбулися вибори, на яких відповідно до статуту було обрано керівні органи. Щодо соціального складу цих організацій, то в них переважали службовці. Як правило, це вихідці зі східних районів УРСР та інших республік, надіслані сюди на керівні

посади. Радянський управлінський апарат також комплектувався приїжджими (за винятком частково нижчих щаблів владних структур), котрі займали до того аналогічні посади у східних областях УРСР. Склад політико-адміністративного корпусу, який формував і забезпечував функціонування радянської політичної системи, переконливо показує ініціювання більшовицьким режимом перетворень, що відбувалися у 1939–1941 рр. в Західній Україні загалом і на Сокальщині зокрема.

Визначальним елементом кадрової політики у регіоні була недовіра до місцевих кадрів. Як засвідчують спогади очевидців тих подій, які працювали на нижчих щаблях радянської державної машини, основні її причини висловлювали прибулі на Сокальщину компартійні і державні функціонери. Вони прямо заявляли, що окрім політичної ненадійності, місцеві люди, висунуті на керівну роботу, у справі професійного зростання вимагають чимало уваги і з ними багато клопоту. А надіслані зі східних областей кадри вже володіють певним досвідом і з них можна «більше спитати» [6; 8; 9]. Це підтверджують і дослідження краєзнавців, де, зокрема, зазначається, що «керівниками міста і району, підприємств, суду, прокуратури, міліції, новоствореної редакції газети «За соціалістичну перебудову» стали люди, які прибули до Сокаля зі східних областей України або Росії» [2, с. 121].

Поряд з компартійною ієрархією на Сокальщині формувалася її адміністративно-господарський придаток – система місцевих Рад депутатів трудящих та їх виконавчих комітетів (виконкомів). До обрання 15 грудня 1940 р. в Західній Україні місцевих Рад, які теоретично вважалися органами власне державної влади в СРСР, їх функції виконували призначені комітетами КП(б)У виконкоми. Тому ці структури не залежали від волі місцевого населення, а були тільки слухняним знаряддям компартійних органів. Та й самі вибори до місцевих Рад, як і попередні – до Верховних Рад СРСР та УРСР 24 березня 1940 р., – не мали нічого спільного з вільним волевиявленням народу, а слугували поширенню і зміцненню тотального контролю держави над усіма громадянами. Ключові позиції у новообраних владних структурах продовжували посідати кадри, відряджені зі сходу України, інших радянських республік; незначна частка кадрового складу припадала на осіб з числа місцевих жителів, які пройшли перевірку на політичну благонадійність [1, с. 43–44].

Ці процеси не оминули і Сокальщину. 24 січня 1941 р. в Сокалі відбулася перша серія районної Ради депутатів трудящих. Головою райвиконкому був «обраний» «східняк» Д. Савчук. У цей же день проведено першу сесію міської Ради. Її виконком очолив М. Шлома [2, с. 121]. У с. Карів (рідному населеному пункті авторки

статті – Я. О.) після виборів до місцевих Рад депутатів трудящих селянський комітет передав свої функції створеній сільській Раді. Її головою став В. Куц, секретарем – В. Ролько [13; 3, с. 20]. Сільська рада провадила роботу з організації нового, радянського життя.

Ще одним показовим інструментом політичного контролю в руках більшовицької партії були комсомольські та піонерські організації, що організовувалися на Львівщині впродовж грудня 1939 – вересня 1940 рр. При формуванні комсомольських організацій компартійно-комсомольські керівні органи виявляли політичну недовіру до колишніх членів Комуністичної спілки молоді Західної України. Їм відмовляли у вступі до лав радянського комсомолу. Щодо рядової молоді Сокальщини, то вона не поспішала ставати членами нових молодіжних структур, позаяк у переважній більшості перебувала під впливом українського національного руху [5; 10; 13]. Ось як карівчанин К. Панас згадує про діяльність сільських комсомольців: «... Червоні окупанти створили в Карові свій комсомольський осередок. Проте, незважаючи на настирливу агітацію, до комсомолу пішли лише найбідніші і найдурніші підлітки. Деяких я знав. Це – Ромась, що був сиротою і жив в хатині, збитій з дощок, поряд з хатою жида Дувида. Сільський швець-полатайко, другий, Онисько Гріца, якого поселили в хаті дядька Адама, і Пилипко Збожний, якого по-вуличному називали Талаба. Їх напоїли горілкою, дали по жмені цукерків і звеліли вести в селі антирелігійну пропаганду. Вони виконували це комсомольське завдання так: коли люди йшли в неділю чи в свято до церкви, то Ромась, Гріца і Пилипко давали в Ромасьовій хаті «концерт». Ромась стукав молотком, Гріца гримав поліном по стінах, а Пилипко щось награвав на губній гармонії» [3, с. 22–23].

Об'єктом уваги влади став і профспілковий рух. Всесоюзна центральна рада професійних спілок після розпуску існуючих в Західній Україні профспілок провела перереєстрацію їх членів. Більшовики стежили, щоб до лав радянських профспілок не потрапили колишні фабриканти, купці, члени політичних партій і організацій, які діяли до приходу радянської влади. В Сокальському районі станом на 1 березня 1941 р. нараховувалось і проводило роботу 12 низових профспілкових організацій [4, с. 23]. Вони, як і комсомольські та піонерські структури, цілком і повністю контролювалися компартійними органами.

На початках встановлення в Західній Україні сталінського тоталітарного режиму були розігнані численні громадські, просвітницькі і культурницькі організації. Їх місце займали громадські структури, що уже існували в УРСР. Радянізація Сокальщини супроводжувався також творенням карально-репресивних органів – суду, прокуратури, НКВС.

Таким чином, більшовицька тоталітарна система була впроваджена на Сокальщині без будь-яких змін порівняно зі східними районами УРСР. Головними елементами нової системи стали комуністичні й каральні органи. Всі інші структури лише виконували їхню волю. Радянські органи, профспілки, молодіжні структури, створені у 1939–1941 рр. на території колишнього Сокальського району, діяли не в інтересах населення, а заради утвердження тоталітарної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран В. К., Токарський В. В. Україна: західні землі: 1939–1941 рр. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 448 с.
2. Вашків І. Сокаль і Прибужжя. Львів : Каменяр, 2000. 300 с.
3. Панас К. Карів і карівці. Львів : КП «Видавництво Кобзар», 2001. 486 с.
4. Сокальщина / Упорядник : Олійник М. Львів : Літопис, 2004. 70 с.
5. Спогади жителів колишнього Сокальського району (згідно постанови Верховної Ради України від 17 липня 2020 р. його територія увійшла до складу новоствореного Червоноградського району Львівської області), авторами яких є:
 6. Баран Василь Сильвестрович, с. Карів.
 7. Боднарчук Микола Іванович, м. Сокаль.
 8. Голуб Йосип Васильович, с. Карів.
 9. Дубінчук Панас Васильович, м. Угнів.
 10. Дубій Фадей Григорович, м. Угнів.
 11. Сайчук Віра Йосипівна, с. Карів.
 12. Сайчук Василь Омелянович, с. Карів.
 13. Сацюк Ганна Панасівна, с. Корчівка.
 14. Чобітко Марія Василівна, с. Карів.

НАПРЯМ 2. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Вакало Д. Г.

аспірант кафедри філософії

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Запорізька область, Україна

СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ: ФІЛОСОФСЬКІ РЕЦЕПЦІЇ ДЛЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасна освіта розвивається під впливом різноманітних, часом досить суперчливих, тенденцій. Ця ситуація обумовлює пошук шляхів, спрямованих на оптимізацію й гармонізацію управління освітнім процесом задля досягнення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти. Цілком очевидно, що перехід до принципово нового цивілізаційного устрою обумовлює зміни освітньої управлінської парадигми. Ряд дослідників, зокрема Е. Тоффлер, визначаючи різницю типів освіти індустріальної й постіндустріальної епох, зазначає, що «третя хвиля розвитку техніки й технологій, що є визначальною для постіндустріальної епохи, принципово змінює сам характер праці – вона стає більш різноманітною і менш фрагментованою, орієнтованою на більш широке, а не дрібне завдання». Відповідно, новий тип освіти повинен бути націлений на створення можливостей для формування індивідуальностей, кожна з яких має свою власну думку і при цьому вміє цінувати думки інших, володіє різнобічним мисленням. Він же наголошує, що новий тип працівників поряд з фінансовою винагородою «шукає в роботі сенс», суть, значимість: «їм будуть потрібні гроші, і вони будуть їх заробляти, але – за винятком умов крайньої потреби – вони не стануть працювати лише за гроші» [3, с. 607–610], тобто проблеми сенсу як основи мотивації, зокрема мотивації до навчання, стає найважливішою в освіті, визначаючи ефективність і якість освітнього процесу.

Однак, ми переконані, що принциповою позицією до мотивації здобуття освіти залишається визнання значущості набуття знань, що забезпечують людині успішність у житті. Не менш важливо усвідомити, що, з переходом на новий рівень суспільного розвитку, а саме до «інформаційного суспільства», людська спільнота переходить на якісно інший рівень цінностей. Відповідно, ціннісні орієнтири освіти, яким

належить першість у формуванні суспільних цінностей, змінюються. Пріоритетного значення набувають: нестандартність мислення в умовах інформаційної мінливості та невизначеності, вміння створити свою картину (образ світу) з множинності образів, бути впевненим в цьому житті з вражаючою різноманітністю ролевих моделей і стилів.

Отже, цілком логічно, що сьогодні визначальним принципом управління освітою повинен стати філософський постулат «бути для себе заради інших» (Т. Троїцька). У такому контексті найважливішим питанням філософської рефлексії і критичного мислення науковців, практиків і здобувачів освіти, особливо вищої, постає сутність і роль знання, що змінюють якість життя людини, індекс розвитку людського потенціалу.

Вищесказане дає підстави говорити про необхідність зміни управлінської освітньої парадигми, яка врахує світоглядні зміни суспільства, що не можуть не вплинути на характер управління. Ці світоглядні зміни (постметафізичне мислення, лінгвістичний поворот, відмова від логоцентризму і пріоритету теорії над практикою) ґрунтовно розгортає Ю. Габермас [6]. Осмислення проблем цього процесу і побудова концепцій, здатних використовувати переваги сучасної реальності і нівелювати її недоліки, може стати серйозним поштовхом до зміни існуючої ситуації. Це, у першу чергу, в межах зазначеного нами питання буде стосуватися управління знаннями (Knowledge Management).

Аналіз джерел за окресленою проблемою, дозволив нам визначити ключові вимоги до сучасного закладу вищої освіти (ЗВО).

По-перше, сучасний ЗВО має переорієнтуватися на забезпечення здобувачів вищої освіти не стільки професійними знаннями, скільки такими, що формують життєві орієнтири, певний світогляд [4, с. 23]. Слушною у цьому контексті є думка, висловлена Дж. Ньюменом і Х. Ортега-і-Гассетом, які високу місію університету в сучасному світі, вбачають у наданні гуманітарного знання, в навчанні здобутків культури, розвитку інтелекту та духовності. Ці позиції філософи розглядають як кінцеву ціль університетської освіти, яка відповідає його природі. Х. Ортега-і-Гассет головне завдання університету вбачає у передачі культури, розуміючи її як «систему життєвих ідей про світ і людину, яка повинна спрямовувати людське існування в хаосі і неоднозначності життя» [2, с. 26].

По-друге, багатофункціональність сучасної освіти, в основі якої також лежить гуманітарне знання, на нашу думку, більш за все сприяє визнанню її самостійної цінності, автономності, здатності до забезпечення саморозвитку особистості. Треба зазначити, що забезпечення «технологічної» бази людського життя – це лише одна з глобальних проблем, яку вирішує освіта. І хоча саме ця ідея лежить в

основі традиційної освітньої парадигми, у межах індустріального суспільства вона цілком відповідала його потребам, а тому була актуальною і затребуваною. Змінена соціальна практика актуалізує інші проблеми поліфункціональної освіти – «людиноутворюючі» й гуманістичні. У зв'язку з цим освіта не повинна ані транслювати, ані створювати знання, які втрачають свою життєву значимість, ціннісно-смисловий фундамент людського знання, його «життєвий світ», що містить цілі й прагнення, буденний досвід, культурно-історичні реалії життя особистості.

По-третє, сприймаючи беззаперечно той факт, що освіта, як підсистема особистості, формується разом з особистістю, знання не можна надавати ззовні, поза буттям людини: «Освіта – це викарбувана форма, образ сукупного людського буття; але це форма не матеріальної речовини, як, наприклад, у скульптурі або картині, а відбиток, оформлення живої цілісності в формі часу як цілісності, що складається виключно з ряду послідовностей, з протікання процесів, з актив... Навчальна підготовка до будь-чого є тільки частиною освітнього знання, яке служить більш високій меті – благообразному формуванні людини» [5, с. 21].

По-четверте, переорієнтація управління знаннями не може не бути переосмисленням переходу від кваліфікаційного підходу у професійній вищій освіті до компетентнісного. Треба пам'ятати, що кваліфікація, як правило, пов'язана з алгоритмічною діяльністю, тоді як в професіоналізмі виокремлюють дві складові: мотиваційну й операційно-технологічну. До вимог сьогодення більш адекватним є поняття «компетентностей». Треба також зазначити, що завдання формування міцних систематизованих знань є не єдиним, а лише початковим у вищій школі, за яким необхідний наступний етап – формування здатності до активної діяльності, до творчої професійної праці. Це, звичайно ж ніякою мірою не принижує роль знань, просто вони з основної і єдиної мети освіти перетворюються на засіб розвитку особистості. Т. Троїцька з цього приводу зазначає, що визначаючи традиційну мету навчання як освоєння узагальнених результатів того, що було створено попереднім досвідом людства, треба враховувати, що навчання як процес все ж полягає в тому, щоб оволодіти не тільки конкретними знаннями, а й діяльністю, способами і засобами її здійснення [4, с. 26].

Таким чином, можна констатувати факт, що у філософській рефлексії, зокрема у філософсько-освітній площині управління освітою, проглядається актуалізація менеджменту знань [1, с. 21], орієнтація на перехід від *соціоцентричного* визначення освіти, як відтворення досвіду, інтелекту, духовності, до *людиноцентричного*, яке акцентує, передовсім, розвиток людини, на перехід від управління навчальною

діяльністю в освітньому процесі – до культурно-освітньої тощо. У такий спосіб філософія управління знаннями, синтезуючи принципи, підходи, функції, має можливість закласти метатеорію й методологію осягнення універсальних значень і смислів змісту освіти, сутності і ролі знання у широкому сенсі, який був втрачений за поняттями «навчання», «навченість», що відображають передовсім результат, тоді як освіта – це ще й процес набуття людиною культурності.

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що цивілізаційні виклики обумовлюють необхідність глибинної (філософської) рефлексії зміни усієї освітньої парадигми і, на нашу думку, насамперед осмислення (упорядкування) управління знаннями, яке б відповідало праксеологічному виміру, який свого часу був запропонований такими видатними вченими, як: А. Еспінас, Т. Котарбінський, Е. Слуцький, Ф. Хайек, Л. фон Мізес та ін. Сьогодні наявність інформації або знань в певній галузі вже не гарантує успішності в професійній діяльності, а є лише однією з її умов. Усе більшого значення набувають вміння орієнтуватись у безмежному океані інформації, обробляти її в стислі терміни, структурувати, осмислювати й застосовувати в діяльності, самостійно добуваючи інформаційні картини світу, мати навички саморозвитку, «донавчання» і «перенавчання» самого себе, адаптації до швидкоплинного світу. Визначальним моментом при вирішенні цієї проблеми є питання філософсько-критичного та філософсько-рефлексивного управління знанням на основі праксеологічного (духовно-практичного) співставлення матеріального і нематеріального змісту результатів засвоєних знань, як балансу життя і культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клепко С. Ф. Наукова робота і управління знаннями. Полтава : ПОППО, 2005. 201 с.
2. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / пер. с исп. М. Н. Голубевой; под общ. ред. М. А. Гусаковского. Минск : БГУ, 2005. 104 с.
3. Тоффлер Э. Третья волна. М. : ООО «Фирма Издательство АСТ», 1999. 776 с.
4. Троїцька Т. С., Троїцька О. М., Поправко О. В. Віртуальний символічний світ у смислотворенні інформаційного простору Homo educandus. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018. Том 7. Вип 2. С. 20–27.
5. Шелер М. Формы знания и образования. *Избранные произведения*. М. : Гнозис, 1994. С. 15–56.
6. Habermas J. Die Einheit der Vernunft in der Vielfalt ihrer Stimmen. *Nachmetaphysisches Denken*. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1988. S. 153–186.

Максименко О. О.

доктор філософії в галузі психології,
провідний соціолог відділу методології та методів соціології
Інститут соціології Національної академії наук України
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОЛОГІЧНУ МЕНТАЛЬНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ТА ЇЇ ХАРАКТЕРНІ РИСИ

Актуальність дослідження екологічної ментальності (як особистості, так і спільноти) зумовлена передусім сучасним станом навколишнього природного середовища. Екологічна криза, що поглиблюється з кожним днем, – це значною мірою світоглядна, філософсько-психологічна криза, і пошук шляхів виходу з неї слід починати саме зі зміни ставлення людини до природи (яке стає чимраз більше споживацьким і агресивним) та формування нового типу екологічної культури, відмінною рисою якого є гармонійне співіснування особистості й довкілля.

Поняття «екологічна ментальність» доцільно розглядати як специфічну видову категорію стосовно родового поняття «ментальність». Остання, згідно з П. Кононенком, є глибинним рівнем колективної та індивідуальної свідомості, усталеною й водночас динамічною сукупністю настанов особистості або демографічної групи у сприйманні залежно від етногенетичної пам'яті та/або культури [4, с. 665].

Етнос, нація, народ – близькі, але не тотожні поняття. На відміну від концепту «нація», що характеризує етнос на вищому етапі його розвитку з акцентом на національній свідомості та певній політичній і державній організації [4, с. 14, 350], поняття «етнос» є родовим для будь-якої стадії цивілізаційного розвитку народу і несе спадковість та наступність своїх характеристик із глибини століть. Тому більш адекватним і органічним здається поєднання концептів «ментальність» і «етнос». Ментальність етносу – це складна, багатопланова, відносно латентна (прихована) і водночас об'єктивна характеристика, що зумовлює його соціокультурний та соціально-психологічний «генотип». З одного боку, вона пов'язана зі світосприйманням, з іншого – справляє вплив на розвиток культури й суспільства в цілому, тобто має активний характер.

Під *екологічною ментальністю українського етносу* пропонується розуміти ту частину української ментальності, яка: а) визначає цінності, ставлення й норми поведінки та діяльності особистості в системі «людина – природа»; б) виявляється в звичаях, традиціях, обрядах, а також у цілеспрямованій людській діяльності з перетворення природ-

ного середовища відповідно до своїх потреб; в) зафіксована в усній народній творчості, літературних творах, мистецтві, а також у нормативно-правових документах (екологічне законодавство, концепції екологічної політики тощо).

Істотною особливістю екологічної ментальності (не лише українців, а й будь-якого іншого етносу) є те, що вона не тільки виявляється у ставленні людини до навколишнього природного середовища чи її поведінці в ньому, але й формується під впливом довкілля. Українська ментальність – це результат відображення специфіки взаємодії українців з природними та геокліматичними умовами існування й співіснування, що склалася історично [2].

Характерними ознаками екологічної ментальності українців, що сформувалися під впливом довкілля, можна вважати: антеїзм (відчуття тісного зв'язку з рідною землею), емоційність та кордоцентричність [3, 9], універсалізм [8], волелюбність [5], працьовитість, уміння жити й господарювати в гармонії з навколишнім природним середовищем, а також індивідуалізм [7], інтроверсивність [10] та схильність до магічного мислення [1]. Ці риси перебувають у тісному взаємозв'язку з описаними в наукових розвідках та художніх творах ментальними характеристиками українців загалом¹.

Утім, переважна більшість вищезазначених рис є радше штрихами до «історичного портрета» пересічного українця, для якого характерним був традиційний, сільський уклад життя. Цілком імовірно, що вони зазнали помітних змін, особливо серед мешканців великих міст. Виявлення та опис цих змін має стати завданням майбутнього емпіричного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гримич М. Два виміри національного характеру. Наука і суспільство. 1991. № 8. С. 21–26.
2. Киричук О. В. Ментальність: сутність, функції, генеза. Тези доповідей та матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості». Київ ; Луцьк : Фондація імені О. Ольжича, 1994. С. 7–20.
3. Колісник О. П. Ментальність, етнічний характер, ідентичність та духовний саморозвиток пересічного українця як чинники долі України. Психологічні перспективи. 2013. Вип. 21. С. 88–117.
4. Кононенко П. П. Українознавство : підручник для вищих навчальних закладів. Київ : НДІ українознавства, 2005. 680 с.

¹ Докладніше див.: [6].

5. Львовичкіна А. М. Основи екологічної психології : навчальний посібник. Київ : Міжрегіональна академія управління персоналом, 2004. 136 с.
6. Максименко О. О. Екологічна ментальність українського етносу в історичній перспективі: спроби визначення та дослідження. Social Sciences: Regularities and Development Trends : Collective monograph. Wloclawek, Poland, 2020. С. 73–93. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-026-1-5>
7. Мірчук І. Світогляд українського народу. Народна творчість та етнографія. 1996. № 1. С. 22–33.
8. Отрошко Л. Г. Феномен природи у світобаченні українців. Українознавство. 2006. № 2. С. 245–253.
9. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ : Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. 230 с.
10. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Вид. 2-ге. Мюнхен : Український вільний університет, 1993. 217 с.

Поцюрко О. Ю.

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної підготовки
Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна

СВОБОДА І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Перш за все слід сказати про те, що всі ми люди, які хочуть жити добре. Щоб був достаток, гідна робота, добра зарплата, можливість провести гарно дозвілля тощо. Що нам бракує для досягнення такого життя? Чому в Україні після 1991 року особливо (як стверджує ряд аналітиків) нічого на краще не змінилося.

Кажучи про успішні реформи, як правило згадують грошову реформу та появу гривні як грошової одиниці. Втілення чималої кількості інших реформ, на нашу думку залежить перш за все від зміни свідомості самих людей.

Трансформація громадянського суспільства передбачає зміну свідомості громадян, зміну їх цінностей. Чому більшість Європейських країн успішні? А нам не вдається. Та напевно тому, що в основі їх світогляду, свідомості тощо лежать інші цінності (інше трактування цих цінностей).

Першою цінністю для європейця, як представника громадянського суспільства є свобода (можливість вибору, умова існування, можливість для самореалізації), а не віра у використання та допущення різних схематозів. Свобода це з одного боку можливість вибору у всіх життєвих ситуаціях, а з іншого власне свідоме обмеження заради того щоб не завдати шкоди іншому. Коли люди добровільно себе обмежують – це називається відповідальна свобода. Далі, очевидно повинна діяти держава, яка карає тих хто не хоче добровільно обмежувати свою свободу. Але закон діє лише тоді коли більшість з ним погоджується. Якщо ж закон не відповідає відчуттю справедливості більшості, то він не працює. Порушення закону це гріх, за порушення соромно, в суспільстві порушник стає ізгоем. В українському суспільстві корупція сприймається як гріх, проте такий якого можна допустити. Саме допущення такого виду гріха робить значну частину нашого населення корупціонерами (тими хто дає та хто бере хабарі).

Людина є вільною дотримуватися закону або порушувати його, вибираючи останнє, вона розуміє, що її вибір як розумної і мислячої істоти веде до застосування до неї покарання за моральну провину, більше того, накладення такого покарання є підкресленням та усвідомленням моральної не гідності особи. Кажучи мовою Гегеля, покарання не є поведженням з людиною як з собакою, а є правом людини як розумної істоти [2, с. 117].

На рівні сучасного буденного світогляду прослідковуються наступні смисли. По-перше, думка про те, що ніякої свободи не існує. Вона дуже часто ґрунтується не на раціональних доведеннях та справжніх переконаннях, а на екстравагантній формі самоствердження тих, хто про це веде мову. Інша найбільш поширена традиція дотримується переконання, що свобода існує, але вона обмежена. (Для перших – це протиріччя. Мається на увазі, що якщо свобода є, то вона повинна бути абсолютною. А абсолютної свободи немає, оскільки всі люди від чогось залежать і, значить, невірні). Саме прихильники «обмеженої свободи» і є виразниками наступних повсякденних смислів: а) свобода як незалежність; б) свобода як вибір; в) свобода як самостійність, можливість робити те, що хочеш.

«Свобода як незалежність». Особливість першого сенсу в тому, що свобода визначена через негативне поняття незалежності. Свобода і незалежність – для повсякденної свідомості це абсолютні синоніми. У зв'язку з цим, логічно коректно говорити: «свобода від чогось». Але у негативних визначень є один недолік – вони виражають не реальність, а лише відношення або оцінку якоїсь позитивної (онтологічно існуючої) реальності. Звідси висновок: за поняттям свободи як запереченням (незалежністю) немає ніякої реальності – і в цьому сенсі її немає.

«Свобода як вибір» розглядається як наявність декількох можливостей без детермінуючого впливу однієї з них. «Мати вибір» значить мати підставу вчинити тим або іншим чином. Вислів «я можу вибрати», чи «я маю свободу» коректно розуміти як те, що потрібно вирішити проблему або випадковим, або необхідним чином. Так як, якщо б людина знала, який варіант необхідний для її цілей, то говорити про вибір вже не довелося б, бо «у свободі як виборі» мова йде про наявність багатьох можливостей. У цьому випадку поняття свободи нічим не відрізняється від поняття можливості. Але можливість ще не є дійсністю, отже, і про свободу тоді йдеться як про те, що ще не дійсне.

«Свобода як можливість чинити так, як хочеться». В історії філософії традиційно такий сенс ототожнювали з поняттям свавілля і справедливо відокремлювали від поняття свободи. Крім того, такий сенс коректно прочитати як «відсутність визначених підстав для діяльності, окрім бажання. Саме бажання часто може виходити з тілесної природи (тоді це підпорядкування природній необхідності). Проте воно може ґрунтуватись і на природі мислення – як власна суб'єктивна мета діяльності («Я хочу жити вічно»).

Суб'єктивна мета без процесу її досягнення є лише абстракцією, крім того, хотіти – не означає мати – позбавленість чогось або можливість втратити об'єкт бажання. У будь-якому випадку, наявність об'єкта хотіння залежить не від нас (наше все при нас), а від природи об'єкта бажання, обставин. Отже, та сама зовнішня залежність.

Ці та інші аргументи з історії філософії проти застосування у філософії буденного змісту поняття свободи, незалежно від того, погоджуються з ними чи ні, не можуть бути просто відкинуті. У зв'язку з цим, головним завданням є окреслення логіки та евристичної цінності поняття «свободи» та «відповідальності» в рамках тієї парадигми, в якій вони виникли та розглядаються тепер.

Російський філософ Микола Бердяєв писав: «Визначення свободи як вибору є ще й формальне визначення свободи. Це лише один з моментів свободи. Дійсна свобода виявляється не тоді коли людина повинна вибирати, а тоді, коли вона зробила вибір. Звідси ми приходимо до нового визначення свободи, свободи реальної. Свобода – є внутрішньою, творчою енергією людини. Через неї людини можуть діяти зовсім нові форми життя, нове життя суспільства і світу. Але було би помилкою при цьому розуміти свободу як внутрішню причинність. Свобода знаходиться поза причинними відносинами, тобто свобода не припускає причинних пояснень, тому що сама є причинною» [1, с. 325].

Як стверджує у своїй лекції на тему «Людина і свобода» М. Попович: «Саме взаємозв'язок свободи і людини – один із тих феноменів, що стали підвалинами європейської цивілізації, водночас він до сьогодні породжує і в Європі, й поза нею чимало дискусій».

Другою цінністю для європейця як представника громадянського суспільства є відповідальна співпраця. Це означає, що кожен громадянин є схильним до співпраці, активності, компромісів. Коли він укладає якусь угоду то ставиться до неї максимально відповідально.

Перша та друга цінності утворюють соціальний капітал. Саме його наявність продемонструвало молоде ще до кінця не сформоване Українське громадянське суспільство на Майдані під час революції гідності.

Ми будемо здатні створити процвітаючу Європейську державу та сповна відчути себе її громадянами, коли усвідомимо важливість громади як цінності.

Напевно, відчуття та глибоке усвідомлення цінності свободи та відповідальності робить людину людиною. Сама людяність як дар Божий (єдність душі, тіла та духу) ніби стимулює саму людину до постійного процесу власного пізнання та створення (ex nihilo).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н.А. «Царство духа и царство кесаря». М. : Республика, 1995, 383 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Философия права. М. : Мысль, 1990, 524 с.
3. Попович М. Людина і свобода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://philosophy.ucu.edu.ua/lyudyna-i-svoboda-lectsiya-akademika-myroslava-popovycha/>

Старікова Г. Г.

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Харківський національний університет радіоелектроніки

м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМА КРИТЕРІЇВ ТА ТИПОЛОГІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ У КОМП'ЮТЕРНИХ НАУКАХ

Аргументація, безсумнівно, відіграє значну роль у житті й професійній діяльності сучасної людини. Вона вкрай необхідна при веденні діалогу, спору або полеміки. Особливе значення має досконалість аргументації у наукових дискусіях. Усе це зумовлює необхідність дослідження цього розділу формальної логіки у сучасній науці. Але існує ще один аспект цієї проблеми, який пов'язаний із суто

сучасними науково-технічними питаннями, а саме, з проблемою створення і функціонування штучного інтелекту. Тому дослідження певних логічних законів, зокрема, правил аргументації стає у наш час важливою темою для досліджень у галузі комп'ютерних наук.

Частіш за все дослідження аргументації здійснюється з певною метою – побудувати та проаналізувати модель процесу аргументації. Подібна задача має місце у випадку, коли важливо зрозуміти аргументацію та побачити позиції, переконання, цінності учасників процесу аргументації та соціально-культурний контекст – саме розуміння у цьому випадку відіграє головну роль. Прикладом є «Системна модель аргументації» В.Н. Брюшинкіного, яка спирається на використання засобів логіки, когнітології, риторики і надає уявлення про шість видів таких моделей [1].

Частково та ж сама задача вирішується в ході досліджень в сфері штучного інтелекту та комп'ютерних наук. З метою вивчення (симуляції, моделювання) природних міркувань, деякі дослідники акцентують увагу на аргументативних, дискурсних взаємодіях. Існує безліч різних підходів до моделювання аргументації в рамках парадигми Computer Science. Характеризуючи всі представлені підходи узагальнено, можна сказати, що в них використовуються алгебро-логічні методи, а також специфічні методи Computer Science. Так, наприклад, в праці [1] аргументи представляють собою базу даних, впорядковану відношенням Attack та його похідними. Порівняльну характеристику підходів до моделювання аргументації в рамках штучного інтелекту можна знайти також у роботі [2].

Взагалі аргументацією називають процес обґрунтування людиною твердження, гіпотези, концепції з метою доведення її істинності. Логіка і теорія аргументації мають спільну основу – вони займаються міркуванням, але вони можуть значно розрізнятися за своєю сутністю та цілями, що переслідують. Інколи навіть постає питання, чи може взагалі логіка бути відповідним аналітичним та оцінним критерієм, а також – що саме ми можемо називати єдино правильним критерієм оцінки аргументації. Існують різні точки зору щодо параметрів, які впливають на пропорції логічних та нелогічних засобів моделювання аргументації. Важливий аспект, що впливає на вибір апарату вивчення аргументації, пов'язаний з комплексною природою самого феномена аргументації, тому що вона є принципово неоднорідним, «багатшаровим» феноменом. Тому досить часто постає питання, наскільки доцільно використання виключно логічних засобів для її аналізу та моделювання. Співвідношення логічних та нелогічних методів вивчення аргументації не є апіорним та незмінним, а вибір того чи іншого апарату моделювання залежить від ряду параметрів.

Ідея відмінностей рівнів в аргументативному процесі не є новою. В роботі[2] представлено чотири шари аргументації: логічний, діалектичний, процедурний та стратегічний, при цьому важливо, що, хоча об'єктом дослідження може бути будь-який рівень, ефективність аналізу залежить від врахування інших рівнів. Натомість, Д.В. Зайцев стверджує, що можна обмежитись виділенням трьох рівнів цього феномена, об'єднавши процедурний та стратегічний рівні. На процедурному рівні аргументація є сукупністю мовних актів, в яких аргументи і тези представлені динамічно, що дозволяє на стратегічному рівні розробляти та використовувати евристичні прийоми ведення диспуту [2]. Тому можна вважати, що узагальнення в даному випадку – шлях в нікуди, і не варто поєднувати два типи з наявними відмінностями в один, втрачаючи пласт інформації.

Тож, на першому, логіко-лінгвістичному рівні ми маємо справу з поєднанням впорядкованих в часі речень. Між цими реченнями можна встановлювати логічні відношення, робити більш зрозумілим сенс та значення. Ці задачі найбільш ефективно вирішуються з використанням логічних інструментів. Другий, діалектико-риторичний, або процедурний, рівень аргументації визначає, по-перше, ролі, які ті чи інші речення грають в аргументативному процесі, а по-друге, тактичні й стратегічні прийоми, які використовують учасники полеміки. Третій метарівень аргументації є рефлексією над двома попередніми. Роботи спеціалістів з таких різних сфер, як комп'ютерне моделювання природних міркувань та практика переговорного процесу, дозволяють виявити в реальних полемічних процесах не тільки компоненти першого та другого рівня, але й виходи на метарівень. Виявляється, що чим частіше учасник полеміки виконує цей вихід, тим більше в нього шансів досягти бажаного результату. Сторонній погляд, пошук об'єктивних критеріїв оцінки позицій сторін, акцент на інтересах, а не на позиціях, виявлення та актуалізація прихованих компонентів позицій полемістів – все це приклади виходу в процесі полеміки на метарівень. Останнім аспектом, який впливає на вибір засобів аргументації, є концептуальна основа дослідження. Часто висхідні передумови дослідників відносно співвідношення логіки та нелогічного розходяться діаметрально, логічний та психолого-риторичний підходи займають полярні позиції.

Ми бачимо, що за допомогою багатозначного семантичного каркасу ми можемо оцінити коректність та ефективність аргументації, а також виділити чотири типи аргументації:

1. Коректна та ефективна аргументація.
2. Коректна та неефективна аргументація. Тип аргументації, що часто зустрічається в науковій полеміці.

3. Ефективна та некоректна аргументація. Такий тип полемічної взаємодії частіше зустрічається в політиці та бізнесі. Вважається, що найнеобхіднішим є саме досягнення результату.

4. Неєфективна та некоректна аргументація.

Можна зробити висновок, що критерій оцінки аргументації має бути комплексним, а також повинен містити оцінку несуперечності та оцінку ефективності. Коректне формулювання подібних критеріїв необхідна для подальшого розвитку комп'ютерних технологій і, зокрема, для розвитку і вдосконалення можливостей штучного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюшинкин В. Н. Обобщенная системная модель аргументации // Аргументация и интерпретации. Исследования по логике, истории философии и социальной философии. Калининград, 2006. С. 11–17.
2. Dung P. M. On the Acceptability of Arguments and Its Fundamental Role in Nonmonotonic Reasoning. Artificial Intelligence, 77 (1995): 321–357.
3. Prakken H., Sartor G. The Role of Logic in Computational Models of Legal Argument a Critical Survey: Computational Logic. Berlin: Springer Verlag, 2001.

Сумченко І. В.

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

ВПЛИВ ТЕХНІКИ НА КУЛЬТУРУ XX СТОЛІТТЯ

Прогрес сучасного суспільства не можна уявити без розвитку науки і техніки, без впровадження технологічних нововведень, проте стрімке підвищення ролі науки і техніки як фактора соціальних перетворень актуалізує складний спектр світоглядних, соціально-етичних та інших проблем.

XX століття – це надзвичайно складний і суперечливий етап у розвитку культури. Великий вплив на всі сфери життя у цю епоху отримала техніка. За висловом М. Бердяєва, «техніка – це остання любов людини, і вона готова змінити свій образ під впливом предмета

своєї любові. Все, що відбувається зі світом, живить цю любов людини» [1, с. 150].

Особливістю техніки виступає те, що вона забезпечує взаємодію між суспільством і природою та знаходиться по обидві сторони межі між культурою і природним середовищем. Разом з тим, розвиток техніки обумовлено культурою. Техніка глибоко включена в соціокультурний процес. Вона розширює можливості людини в пануванні над природою і неминуче тягне за собою культурні та соціальні зміни. В основі цих змін лежать процеси культурного освоєння суспільством нових досягнень техніки і адаптації соціального середовища. Однак існує певний парадокс: без техніки неможлива культура, з нею пов'язано саме виникнення культури. У той же час остаточно перемога техніки в культурі, вступ у технічну епоху тягне культуру до загибелі. Бердяєв виділяє в культурі два елементи: технічний і природно-органічний. Остаточно перемога першого над другим означає переродження культури в щось інше, на культуру не схоже. На думку мислителя, виникнення романтизму стало реакцією природного елемента культури проти технічного її елемента. Панування техніки і машини є, перш за все, перехід від органічного життя до організованого життя, від рослинності до конструктивності. Л. Мамфорд вважає, що невірно розглядати людину як, таку тварину, що головним чином, виготовляє знаряддя [2, с. 228].

Не дивлячись на різноманіття точок зору на сутність феномена техніки, є і спільне: вони трактують техніку як таку, за допомогою чого людина перетворює природу, саму себе і суспільства, тобто техніка має фундаментальні атрибутивні властивості.

Не зважаючи на всі величезні успіхи техніки, життя людини не стало більш щасливим. Навіть більше: вчених, політиків, письменників хвилює питання про роль роботизації, про зростаючі техногенні катастрофи. У межах же філософської антропології постає питання: що техніка може дати людині і чого позбавити в контексті глобальних проблем? Від неминучих у житті небезпек і катастроф людина шукає притулок в досягненнях науки і техніки, в утвердженні свого панування над природою, в підтримці з боку суспільства. Однак будь-яке життєве забезпечення не усуває постійної загрози людському існуванню, бо воно виступає лише певною випадковістю в загальних рамках тотальної ненадійності.

У сучасних теоретичних розвідках можна виділити принаймні дві протилежні точки зору у своїй оцінці техніки: технофобію та технократію. Ці протилежні оцінки свідчать про наявність суперечностей щодо розуміння природи техніки. Технофобія абсолютизує можливі негативні наслідки розвитку техніки, наголошуючи на тому, що техніка

може в ході свого розвитку вийти з-під контролю людей і може поневолити їх. Технократія абсолютизує розвиток техніки і вважає, що всі проблеми людства будуть вирішені в ході автономного і самодостатнього розвитку техніки, і людина повинна підкоритися техніці. Існує також концепція коеволюції людини і техніки, згідно з якою має відбуватися паралельний і взаємно корисний розвиток людини і техніки.

Складність проблеми відносин людини з технікою цілком усвідомлювалася О. Шпенглером, який в осмисленні самого феномена техніки і наслідків глобальної технізації життя далеко випереджав сучасників. В його роботі «Людина і техніка» узагальнені тенденції, багато з яких представляють безпосередню загрозу життю людства. Прищеплюючи людині почуття сили, техніка робить основним сенсом існування людини розвиток техніки, тим самим, встановлюючи в якості критерію розвитку культури і цивілізації рівень власного розвитку. Ідея суспільного прогресу виникає одночасно з усвідомленням першорядної ролі техніки для міського способу життя і є наслідком технічного розвитку. З розвитком техніки у людини зростає відчуття власної могутності. О. Шпенглер підкреслював: «сама цивілізація стала машиною, яка все робить або бажає робити за зразком машини» [4, с. 471].

Філософська концепція техніки М. Хайдеггера протистоїть антропології техніки, її можна назвати онтологією техніки. У центрі його робіт – онтологічна інтерпретація техніки, її зв'язок з буттям, аналіз її в контексті відносин людини з буттям. Він не сприймає уявлення про техніку як засіб і втілення людської діяльності. Мислитель вбачає у техніці спосіб конструювання світу. Техніка несе із собою і виражає в собі нове ставлення людини до світу, новий спосіб розкриття буття. У цьому техніка споріднена мистецтву і сполучена з щирим пізнанням. Подібно до мистецтва техніка, на думку німецького філософа, це – творчість.

Крім того, М. Хайдеггер, аналізуючи техніку, показав, що техніка не просто конструює «технічний світ», вона підкоряє своєму імперативу чи не весь простір соціального буття, впливаючи на осмислення історії, зокрема на її періодизацію [див.: 3, с.224]. Нині не викликає сумніву, що наслідки вторгнення техніки неймовірно різноманітні, а у віддаленій перспективі навіть непередбачувані.

Сучасна техніка пов'язана із забуттям буття і його відкритості. У цьому джерело тієї загрози, яку несе з собою техніка. Вона формує суто технічний спосіб конструювання світу, де природа виявляється постачальником енергії і матеріалів, ставиться на службу виробництву як добуванню нових матеріалів, нової енергії, нової сировини.

Сьогодні деякі мислителі, технофоби схильні вважати техніку, вірніше, її панування в сучасному суспільстві, чи не найголовнішим злом сучасної цивілізації. Небезпека техніки може полягати в тому, що людина потрапляє в повну від неї залежність. Проте існування і прискорений розвиток техніки вже не можна зупинити. Людина починає сприймати весь навколишній світ як об'єкт перетворень, тобто існує небезпека перетворення самої людини на подобу бездушного механізму.

Але технізація різних сфер життя проходить вже друге століття, і розвиток техніки йде паралельно процесу гуманізації суспільства. Поки що шкода техніки набагато менше негативних наслідків фанатизму і негуманних суспільних відносин, адже техніка забезпечує не тільки комфорт, вона допомагає людству позбутися від страшних хвороб, від голоду, від наслідків природних катаклізмів. Техніка сприяє і підвищенню освіченості людства, і знайомству з культурою різних народів і регіонів. Проте, майбутність сучасної цивілізації залежить від того, якою мірою розвиток техніки буде пов'язаний з можливостями природного середовища та цілями морального вдосконалення людства. Для того, щоб техніка в своєму агресивному розвитку не знищила людину і природу, потрібні значні вольові зусилля і практичні кроки громадських організацій, урядів, всієї світової спільноти.

Але техніка – відносно самостійне явище, і у відриві від суспільства, людини техніка не підлягає моральному аналізу, бо техніка сама по собі – поза мораллю. Гуманітарне знання і культура в цілому вторгаються в технічне знання на етапі вироблення пріоритетів і напрямів подальшого технічного розвитку, причому без цього раціональне управління, планування і прогнозування технічного розвитку в сучасному суспільстві стає неможливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н.А. Человек и машина (проблема социологии и метафизики техники) / Н.А. Бердяев // Вопросы философии. 1989. № 2. С. 147–162.
2. Мамфорд Л. Техника и природа человека // Новая технократическая волна на Западе. Сб. ст.. – М.: Наука, 1986. С. 225–239
3. Хайдеггер М. Вопрос о технике // Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / Сост. и пер. В.В. Библихина. М.: Республика, 1993. С. 221–237.
4. Шпенглер О. Человек и техника // Культурология XX века. Антология. М.: Юрист, 1995. С. 454–492.

Шумилин А. В.

кандидат технических наук, магистр богословия,

директор

Бишкекский библейский колледж

Бишкек, Кыргызстан

ФРАЗА «ВОССЕЛ ОДЕСНУЮ ПРЕСТОЛА БОЖЬЕГО» – КЛЮЧ К ПОНИМАНИЮ ПОСЛАНИЯ К ЕВРЕЯМ

Фраза «воссел одесную престола» – величия на высоте, Божия – встречается в Послании к Евреям 3 раза (1:3; 8:1; 12:2). Еще раз в нем же она звучит как «воссел одесную Бога» (10:12). Контекст показывает, что во всех указанных текстах Писания речь идет об Иисусе Христе. В 1:13 эта фраза «седи одесную Меня» звучит как цитата из Пс.109:1. Таким образом, фраза «воссел одесную» в том или ином дополнении встречается в Послании 5 раз. Какой смысл автор Послания вкладывал в эту фразу? Христос воссел одесную престола величия как Сын Божий или как Первосвященник, как Сын Божий или Сын Человеческий? Это вопрос – не маловажный, но существенный. Он не только богословский, но и доктринальный.

Некоторые исследователи послания к Евреям обходят этот вопрос стороной [1, 2, 3].

Некоторые, комментируя Евр.1:3, говорят, что Христос воссел одесную Бога, будучи Сыном Божиим [4, с. 1325, 1338–39; 5, с. 98, 351–352]. Этой же точки зрения придерживается и Plevnik [6, с. 347], комментируя ответ Иисуса синедриону в Лк.22:69. Отметим: как Евангелия, так и Послание к Евреям свидетельствуют о том, что Иисус воссел одесную Бога после Своих страданий.

Некоторые, комментируя Евр.8:1 [7, с. 1776, 8, с. 1346–47], связывают это с Первосвященническим служением Христа.

Nagner D.A. в толковании на 8:1 говорит, что Иисус воссел одесную престола и как Сын Божий и как Первосвященник [9, с. 117].

Guthrie D. опускает этот вопрос, комментируя 1:3, а в 8:1 в большей мере относит фразу «воссел одесную престола» к позиции Христа как Первосвященника, Которому не нужно больше приносить жертвы [10, с. 170].

В толковой Библии Лопухина [11, с.438] фразу «воссел ...» связывают с человеческой природой Иисуса Христа. Это объясняют тем, что «нигде в Новом Завете не приписывается Иисусу Христу сидение одесную Отца прежде вознесения Его на небо – Ин.17:5; 6:62. ... До

этого вознесения о Сыне говорится более возвышенно» (Ин.1:18 – «Суший в недре Отчем»).

Мы видим множество толкований. Какое из них ближе к истине? Попытаемся ответить на этот вопрос. Для этого проведем герменевтические исследования некоторых текстов послания к Евреям.

Прежде, чем заняться исследованием самих текстов, отметим, что послание к Евреям адресовано церкви, которая находилась в гонениях. Это обстоятельство послужило тому, что некоторые члены общины оказались в сомнениях относительно веры в Иисуса Христа и были на грани отпадения [12, с.61]. Цель послания – указать на Христа, на Его высокое положение и укрепить верующих в своем уповании на Него.

Теперь обратимся к текстам. Сначала обратим наше внимание на первые две главы, содержание которых неразрывно связано. Текст 1:1-2:18, также, как и все Послание, содержит множество литературных приемов (параллелизмов, хиазмов, сравнений, метафор). Один из них мы видим в тексте 1:1-2:18:

A1. Величие Сына Божьего (Он Первородный) 1:1-6;

B1. Сын Божий больше Ангелов 1:6-14;

В. Призыв к богоугодной жизни 2:1-4;

B2. Сын Божий на короткое время умален перед Ангелами 2:5-8;

A2. Величие Первородного Сына и других детей Божьих 2:9-18.

Блоки A1 и A2 хиазма говорят о славе и величии как самого Сына Божьего, так и Его последователей. Первородный Сын Божий и Его последователи имеют привилегию быть детьми Божьими и пребывают в славе.

Блоки B1 и B2 говорят о превосходстве Христа над Ангелами, хотя на некоторое время (время земной жизни и страданий) Он был унижен перед ними.

Блок В говорит о необходимости быть верными Иисусу, что необходимо не только для сохранения спасения, но и для того, чтобы остаться в славе (не потерять спасения).

Другой литературный прием (хиазм) мы находим в отрывке 2:5-16.

A1. 2:5-6

B1. 2:7-8

B2. 2:9-15

A2. 2:16

Стоит отметить, что текст Евр.2:6бб является дословной цитатой из Пс.8:5.

Ст.2:5-6 повествуют о человеке и чудесном Божьем плане относительно него (Быт.1:26-28). Бог сотворил человека по образу и подобию Своему. Бог предназначил человека к славе и господству. Ст.2:7-8а повествуют о славе Адама и Евы в Едемском саду.

Ст.2:8б повествует о положении человека после грехопадения. Параллелизм ст.2:8б и 14-15 отражает рабское положение человека и его подчиненность диаволу после грехопадения.

Ст.2:9-13 говорят о спасительной миссии Христа, в результате которой человек освобождается от власти диавола, греха и приходит в славу (становится Божьим дитем и братом (сестрой) Сына Божьего).

Контекст всего Послания (призыв общины к правильным отношениям со Христом, возвращению ко Христу) позволяет выделить ключевые стихи в отрывке 1:1-2:18. Это ст.1:1-3, которые говорят о величии Христа, ст.2:11, который говорит о принадлежности верующих во Христа к Божьей семье и ст.2:16, который говорит об особом Божьем плане для человечества.

В момент Своего воплощения Мессия был наречен Сыном Божьим (наследовал имя; см. параллелизм в ст.1:2,4; ср. с Лк.1:35). Это был момент, когда Бог представил Его (Евр.1:6) как Первородного Сына [3, с.65]. В этот момент Ангелы поклонились Ему (Лк.2:7-14; Евр.1:6).

Сын Божий был на престоле еще до Своего воплощения (Ис.6:1-5; Ин.12:37-41; 17:5; Евр.1:8). Это место Он занимал, будучи Сыном Божьим, Наследником, Творцом, Богом, Вседержителем (Евр.1:2-3). С момента воплощения (особенно во время Своих страданий) Он был унижен перед Ангелами. Страдания за грехи людей – это причина, по которой Сын Божий сошел с престола (немного унижен – на время). После смерти, воскресения и вознесения Он навсегда (Евр.10:12) воссел одесную престола Божия еще и как Сын Человеческий, как Первородный Сын, получив еще большую славу (Евр.2:7-10; помимо Ангелов пред Ним преклоняются все спасенные Им, весь греховный люд и бесовский мир – Фил.2:6-11) [1; 3, с.60]. Это залог того, что и последователи Иисуса, Его братья, воссядут на престоле (Евр.2:10-13 и Ис.53:12; см. также Евр.1:6 и Рим.8:29). Понимание этого последователями Христа помогает выстоять в сложных обстоятельствах жизни.

Возвышение Христа как Сына Божьего и Сына Человеческого дает Ему право быть Ходатаем (Первосвященником – Ис.53:12). Последовательность текстов Евр.5:5-10 и 6:20 говорит об этом (т.е. прежде – Сыновство Иисуса, а потом Первосвященство).

Таким образом, о восшествии Христа на престол, как Сына Человеческого, свидетельствует не только отсутствие мест Писания в Новом Завете о Его пребывании на престоле прежде вознесения на небо (см. Лк.22:69), но и литературный анализ текстов послания к Евреям, которое вносит большой вклад не только в Христологию, но и в Экклезиологию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Святитель Иоанн Златоуст. Толкование на послание к Евреям. Беседы 2, 10, 14. https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Zlatoust/tolk_evr/2
2. Толкование новозаветных посланий и книги Откровения. Под общ. Ред. П. Харчлаа, 1996, Изд. Ашфорд, Коннектикут, США; пер. с англ. The Bible Knowledge Commentary. John F. Walvoord & Roy B. Zuck, SP Publication, Inc., 1985).
3. Attridge H.W. The Epistle to the Hebrews. Ed. By H. Koester, Fortress Press. Philadelphia, 1989.
4. New Bible Commentary. 21st Century Edition. Inter-Varsity Press, Leicester, England, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, USA, 1994, 1455 с.
5. Cockerill G.L., The New International Commentary on the New Testament. The Epistle to the Hebrews. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, Cambridge UK, 2012.
6. Plevnick J. Son of Man Seated at the Right Hand of God: Luke 22,69 in Lucan Christology. Biblica, 72 no 3 1991, p 331-347.
7. Славянский библейский комментарий. – Редкол.: С.Санников (гл. редактор) К. : ЕААА, Книгоноша, 2016. – 1840 с.
8. МакДональд У. Библейские Комментарии для Христиан. Новый Завет, Bielefeld: CLV, 2000, 1465 с.
9. Hagner D.A. New International Biblical Commentary. Hebrews, Hendrickson Publishers, 1990, 278 с.
10. Guthrie D. Tyndale New Testament Commentaries. The Letter to the Hebrews. Inter-Varsity Press, Leicester, England, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1983, 281 с.
11. Толковая Библия. Под ред. Лопухина, Петербург. Т. 3. 1908–1910; 1913.
12. Shumilin A. Biblical Image of True Sonship in the Epistle to the Hebrews. SKHID No. 5 (169) September-October 2020. С. 60–64.

НАПРЯМ 3. СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Кондратик Л. М.

кандидат соціологічних наук,
старший викладач кафедри соціології
факультету суспільних наук
*Український католицький університет
м. Львів, Україна*

ПРИВ'ЯЗАНІСТЬ ТА СТОСУНКИ В СІМ'Ї ЯК МАЛІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ГРУПІ

В сучасному українському суспільстві спотерігається криза сім'ї. Як зрозуміти, чи в стосунках є здорова прив'язаність чи вже нездорова співзалежність?

Згідно академічного словника української мови, прив'язаність – почуття симпатії до кого-небудь, відданості комусь, близькості до чогось [1].

В психології прив'язаність розуміють дещо інакше – це прагнення до встановлення емоційної близькості та бажання цю близькість втримати. Прив'язаність – це глибокий і міцний емоційний зв'язок, який поєднує одну людину з іншою у часі та просторі [7]. Найбільш відомий вид психологічної прив'язаності – зв'язок між дитиною та її матір'ю. Чому ж саме цей зв'язок дає нам опору, безпеку та радість в житті і як його відсутність впливає на проблеми та узалежнення в дорослому віці?

Теорія прив'язаності, яка є досить популярною на теперішній час науковою теорією розвитку дитини, з'явилася у складні повоєнні часи останнього століття минулого тисячоліття. Базовими потребами нормального розвитку дитини є не лише забезпечення фізіологічних потреб (як от їжа, сон, безпека, елементарний фізіологічний комфорт). Дж. Боулбі виявив, що тривожність малюків, які відсторонені на певний час від своїх батьків чи опікунів, неможливо заспокоїти навіть через годування [6]. Отже, емоційні потреби є не менш важливими за фізіологічні. Про це стверджує зокрема і такий напрямок в психології як схемо-терапія, яка виділяє п'ять категорій базових емоційних потреб людини [10]. Першою ж категорією виділяють потребу в прив'язаності та безпеці.

Щоб розвинувся міцний зв'язок прив'язаності дитині необхідно пройти 4 фази [7]:

1. Фаза перед-прив'язаності. Нерозбірлива реакція на людей (від народження до 3 місяців) – «неважливо хто, але важливо, щоб хоча б хтось взяв відповідальність потурбуватися про мене».

2. Невибіркова прив'язаність. Фокусування уваги на знайомих людях (від 3 до 6 місяців) – «якщо я досі живий, значить, хтось таки забезпечує мої потреби – нумо знайомитись».

3. Вибіркова прив'язаність. Інтенсивна прихильність і активний пошук близькості (від 6 місяців до 11 місяців) – «точно є хтось, хто про мене дбає. Це мій дорослий! Я повністю залежний саме від нього. Інші можуть бути небезпечними, краще триматися своїх!»

4. Чисельна прив'язаність. Приблизно після 9 місяців малюк починає довіряти іншим дорослим окрім «основного опікуна», якщо саме він/вона є поруч. Як правило, дитина вже більше прив'язується і до батька (якщо основним опікуном є, зазвичай, мати), і до братів та сестер, і до дідусів та бабусь. Утворюється так звана «спільнота» прив'язаностей дитини.

Така схема закладена в програму розвитку кожної здорової дитини. На жаль, не всі діти мають можливість задовольнити потребу у прив'язаності та безпеці завдяки цій програмі. Йдеться про дітей в сиротинцях, про яких дбають багато різних дорослих, від нянечок до директора закладу та волонтерів, які приходять час до часу. Проте з жодним з цих дорослих дитина не в змозі встановити стосунки глибокої прив'язаності, а отже довіри і безпеки. «Колективні форми опіки не можуть створити умови для формування у дитини стосунків прив'язаності з дорослими, які турбуються про неї» [5].

Проте і з рідними батьками не всім дітям вдається розвинути якісну прив'язаність. Психологиня Мері Ейнсворт досліджувала власне різні типи прив'язаності. Разом зі своїми студентами вона провела експеримент під назвою «Незнайома ситуація». Мама з 12-місячною дитиною заходили в незнайоме приміщення (лабораторію). Якийсь час мама була з дитиною, а потім залишала її саму на якийсь час. Дослідники спостерігали за реакцією дитини на відсутність матері, за її поведінкою під час відсутності матері, а головне – за тим, як малюк зустрічав маму. Так вирізнили 3 типи прив'язаності: безпечну, тривожно-амбівалентну та тривожно-унікаючу.

В ході дослідження 60 % дітей поводити себе так, як і описував Дж. Боулбі, вони показували негативні емоції чи пригнічення, коли мама зникала, але раділи її поверненню. Цей тип прив'язаності називали безпечним. Немовлята з тривожно-амбівалентною прив'язаністю

демонстрували поведінку, яку Дж. Боулбі назвав протестом, а немовлята з прив'язаністю уникнення – відсторонену поведінку [7].

Пізніше дослідники М.Мейн і Дж.Соломон на основі результатів власних експериментів виділили четвертий тип прив'язаності, назвавши його дезорганізованим. Дезорганізована прив'язаність характеризується непередбачуваною та імпульсивною поведінкою [8].

Отже, 4 типи прив'язаності:

1. Безпечна. В ході експерименту діти з таким типом розстроювались, коли мама зникала і дуже раділи її появі, швидко відновлюючи контакт з нею. Це свідчить про довіру до мами та відчуття безпеки в її присутності, адже навіть в ситуації стресу (коли малюки чогось лякалися), вони шукали заспокоєння та підтримки саме в матері. З цього можемо припустити, що батьки/опікуни добре дбають про цих дітей, задовольняючи їх основні потреби, не лише фізіологічні, але й психо-емоційні.

2. Тривожно-амбівалентна. Діти з таким типом прив'язаності сильно страждали, коли під час експерименту мама зникала, але не дуже раділи її появі. Вони і далі демонстрували образу на маму, неначе хотіли «покарати» її за відсутність. Така поведінка свідчить про те, що потреби, особливо психоемоційні, були задоволені лише частково через те, що батьки/опікуни рідко проводили час з дитиною. В результаті такого не надто глибокого зв'язку з батьками/опікунами в дітей формується низька самооцінка.

3. Тривожно-унікаюча. Під час експерименту деякі діти поводитись однаково, як в присутності матері, так і в її відсутність, хоча в той же час поруч була незнайома людина. Це дуже самостійні діти, адже вони можуть розраховувати лише на себе. Такий тип прив'язаності розвивається тоді, коли батьки/опікуни не надто дбали про дітей, ні фізично, ні емоційно, обґрунтовуючи це тим, що дитина вже «велика» і може сама задовольнити свої потреби. Тому діти звикають розраховувати лише на себе, не вміють просити про допомогу і не довіряють іншим.

4. Дезорганізована. Діти з таким типом прив'язаності демонструють непослідовну, мінливу поведінку, вони наче дезорієнтовані. Такий тип прив'язаності формується внаслідок того, що батьки застосовували насильницькі методи виховання і часто були непослідовними (карали дитину, потім благали про вибачення і далі знову карали). Діти виростають такими ж імпульсивними, їх поведінку складно передбачити. І самі вони емоційно нестабільні та невірноважені. [8].

Прив'язаність містить дві протилежні тенденції [2]:

1. Прагнення до пізнання зовнішнього світу, яке також означає вміння ризикувати і йти назустріч небезпеці.

2. Прагнення до захисту та безпеки.

Ці два, здавалося б, протилежні прагнення штовхають дитину від мами (досліджувати світ) і до мами (у безпечне середовище). Але насправді вони взаємодоповнювані. Адже, лише відчувуючи безпеку та впевненість у надійному зв'язку з дорослим, дитина наважується досліджувати цей світ, а отже ризикує і йде в «чуже, небезпечне назовні». Коли ж дитина не впевнена у міцному контакті з батьками/опікунами, вона більше емоційно переживає незадоволеність емоційної потреби прив'язаності, а отже спрямовує свої зусилля на віднайдіння чи відновлення зв'язку. Або ж намагається подбати сама про свої потреби, як у випадку зникаючої прив'язаності.

Безпечна психологічна прив'язаність – найглибший рівень прив'язаності, але також і найбільш вразливий. Не кожен дорослий має досвід такого рівня прив'язаності, просто тому що не може дозволити собі довіряти іншому і настільки глибоко відкриватись йому [4]. Як бачимо, наявність батьків чи опікунів ще не гарантує нормального розвитку особистості, хоча забезпечує фізичне виживання дитини.

Ще у 1951 р. на конференції Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Дж. Боулбі наголошував, що зв'язок прив'язаності, який формується в дитини з батьками є основою для подальшого успішного розвитку особистості: «Здатність створювати інтимний емоційний зв'язок – основа ефективного особистісного функціонування та психічного здоров'я загалом» [9]. Отже, тип прив'язаності, який сформувався в дитинстві, впливає на емоційну та поведінкову сферу дорослої людини.

Безперервність зв'язку прив'язаності Дж. Боулбі пояснює тим, що доросла людина має певні стабільні моделі поведінки. Ці внутрішні робочі моделі формуються протягом першого року життя дитини, коли вона розлучається, а потім поєднується з матір'ю безліч разів на різні проміжки часу. Так утворюються внутрішні моделі, які згодом забезпечують передбачувану поведінку дитини і дорослого в різних ситуаціях. Варто зауважити, що в дитини формуються різні моделі стосовно кожного зі значимих дорослих. Найбільш повторювані моделі стають репрезентацією прив'язаності та утворюють частину психічної структури особистості [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 томах. (1970–1980) – Том 7, 1976. – Стор. 582.
2. Боулбі Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей. – М. : Академический Проект, 2006. – 232 с.

3. Бриш К. Терапия нарушений привязанности. От теории к практике / Карл Бриш. – Пер. с нем. – М.: Когито-Центр, 2012. – 316 с
4. Нойброннер Д. Понимать детей. Путеводитель по теории привязанности Гордона Ньюфелда. 2018. – 134 с
5. Романчук О.І. Терапевтичне батьківство: роль прийомних батьків у зціленні дітей з розладами прив'язаності. Спеціальний випуск: 6-2' 2012 «Хвороби дитячого віку в психіатрії та неврології». НейроNEWS: психоневрологія та невропсихіатрія
6. Bowlby J. (1969). Attachment. Attachment and loss: Vol. 1. Loss. New York: Basic Books.
7. Ainsworth, M.D.S. Attachment: Retrospect and prospect // The place attachment in human behavior / C. M. Parkers, J. Stevenson-Hinc (eds.). N.Y., 1982. 26. Amiram D. Vinokur. Projection in Person Perception
8. Among Spouses. PSPB, Vol. 26 No. 8, August 2000. P. 988–989. Bowlby J. A Secure Base / John Bowlby. – London, 2005. – 224 p. – (Routledge). – (Behavioral Sciences; ed. 1).
9. Orlans M., Levy T. Healing parents. Washington: CWLA Press. – 2006.
10. Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2006). Schema Therapy: A Practitioner's Guide. New York: Guilford, 436 p.

НАПРЯМ 4. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Бабіна В. О.

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин та права

Миргородська О. О.

студентка кафедри міжнародних відносин та права
Одеський національний політехнічний університет
м. Одеса, Україна

ТЕНДЕНЦІ МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТОВІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ

У перші роки європейської інтеграції політика ідентичності відіграла незначну роль в ізольованому, керованому елітою та неполітизованому інтеграційному процесі. Однак, ситуація кардинально змінилася з тих часів. Європейська інтеграція потрапила у сферу масової політики, і на тлі нещодавніх криз та референдуму щодо Brexit, наростаючої хвилі самовизначення людей як частини європейського чи виключно національного має потенціал визначати швидкість та напрямок європейської інтеграції.

Цей розвиток також відображається у побудові теорії. Хоча неофункціоналізм та інтерговернменталізм приділяли мало уваги громадській думці, конфлікт між колективною самосвідомістю та функціональністю лежить в основі постфункціоналістської теорії [4, с. 902]. У цьому зв'язку є необхідним оцінити цінність грандіозних теорій європейської інтеграції для розуміння політики ідентичності в Європейському Союзі та включити їх у більш широке обговорення наукових досліджень причин та наслідків європейської ідентичності для аналізу сучасного стану і тенденцій європейської інтеграції та глобалізаційних процесів в цілому.

Розвиток міжнародних відносин між регіонами став можливим не тільки завдяки науково-технічному прогресу і складанню глобальної економіки і світового поділу праці, а й завдяки комбінованому розвитку трьох ключових тенденцій, компонентів сучасної світової політики – глобалізації, інтеграції і демократизації.

У процесі глобалізації географічний фактор став втрачати визначальне значення, а розвиток світової торгівлі, технологій і логістики зумовив взаємодію віддалених один від одного держав і регіонів.

Глобалізація надала можливість міжрегіональної та, також, трансконтинентальної взаємодії, інтенсивність якої не поступається регіональним об'єднанням [3, с. 74].

Інтеграція, в свою чергу, є одним з найважливіших політичних та економічних міжнародних процесів. Він є пов'язаним з об'єднанням ресурсів та боротьбою за лідерство у формі добровільного самообмеження свободи дій на базі зв'язків преференційного співробітництва. Проведення регіональними інтеграційними об'єднаннями (такими як ЄС, АСЕАН, ЄАЕС і ін.) політики відкритої інтеграції, яка передбачає активну взаємодію з іншими країнами і регіонами, стало ще одним впливовим чинником, який призвів до поширення транс-регіональних практик.

У світі існує велика кількість інтеграційних ядер, що виникли незалежно один від одного, з різним ступенем інтеграції, серед яких найбільш сміливим експериментом є Європейський Союз.

Нещодавні події, такі як Brexit або французький та голландський референдуми щодо європейської конституції, підкреслюють вплив, який можуть мати звичайні громадяни на європейську інтеграцію. Оскільки Європейський Союз вийшов за межі ринкової інтеграції і все більше нагадує внутрішньополітичні системи з власними типовими компетенціями, які традиційно визначають суть держави, він також вийшов на арену масової політики. Громадськість, у свою чергу, підтвердила себе як важливий фактор європейської політики.

Можна стверджувати, що колективна ідентичність громадян стає все більш актуальною для європейської інтеграції, і що три взаємопов'язані явища можуть допомогти пояснити зростання політики ідентичності в ЄС:

- перехід від технократичного, ізольованого прийняття рішень на арену масової політики що надає меншої ваги раціональним міркуванням щодо зацікавлення;

- посягання європейської інтеграції на сфери політики основних державних повноважень, які тісніше пов'язані з питаннями солідарності та національного суверенітету;

- посилення участі європейських громадян у транснаціональних взаємодіях та їх вплив на європейську соціалізацію в нерівній та соціально стратифікованій формі.

Концепція колективної самосвідомості увійшла в дослідження європейської інтеграції відносно давно. Європейська ідентичність та підтримка європейської інтеграції тісно пов'язані, але не одне й те саме. Орієнтація громадян на європейську інтеграцію має різні виміри. Цілком можливо, що громадянин відчуває прив'язаність до Європи і вважає себе європейцем чи європейкою, проте, тим не менше, критично

ставиться до напрямку, яким рухається європейська інтеграція, або до результатів її політики. Однак, емпіричні дослідження показують, що європейська ідентичність та підтримка європейської інтеграції дедалі більше співвідносяться [1, с. 43].

Сьогодні існують три пануючі теорії – неофункціоналізм, інтерговернменталізм та постфункціоналізм – розроблені з урахуванням та в рамках, перш за все, європейської інтеграції. Це незвичний підхід, оскільки він просить нас розглядати внески кожної теорії індивідуально. Ці теорії не розглядаються як взаємовиключні, і не об'єднуються у складну супертеорію. Кожна теорія може щось запропонувати для пояснення курсу європейської інтеграції, але вони роблять це з різних точок зору, з різних перспектив.

Нещодавні кризи забезпечили випробувальне поле для порівняння пояснювальної сили різних теорій. З одного боку стверджують, що постфункціоналізм допомагає зрозуміти шенгенську кризу, коли політики не можуть брати участь у ефективному вирішенні проблем через їхній страх перед суспільною реакцією [5, с. 1182]. Навпаки, це не може пояснити зростаючу інтеграцію в кризу Європейського валютного союзу (ЄВС), модель, яка краще відповідає неофункціоналістським та міжурядовим концепціям.

Референдум щодо Brexit, у свою чергу, є очевидним прикладом ефективного стримуючого дисенсусу громадськості та політики ідентичності, який у цьому випадку не лише уповільнює європейську інтеграцію, але призводить до дезінтеграції та кидає виклик інтеграційним очікуванням.

Неофункціоналізм та інтерговернменталізм недооцінили руйнівний потенціал політики ідентичності в європейській інтеграції. Хоча обидва підходи враховують можливість тупикової ситуації в процесі інтеграції, вони не розглядають потенціал дезінтеграції. Це пов'язано з їхньою орієнтацією на еліту, а не на масову політику, а також через наголос на раціональних, зацікавлених суб'єктах, яких не легко вразити почуттям національної ідентичності. Враховуючи це, навіть у часи стримуючого дисенсусу політикам все ще вдається просунути європейську інтеграцію далі. Отже, майбутні дослідження повинні визначити, за яких умов політизація обертається на користь чи проти подальшої європейської інтеграції, і за яких громадська думка успішно впливає на формування політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ilievski, N. The concept of political integration: the perspectives of neofunctionalist theory // *Journal of Liberty and International Affairs* 1. – 2015. – С. 38–48.

2. Kuhn T. Grand theories of European integration revisited: does identity politics shape the course of European integration? //Journal of European Public Policy. – 2019. – Т. 26. – №. 8. – С. 1213–1230.
3. Lebedeva M. M., Kuznetsov D. A. Transregional Integration as a New Phenomenon of World Politics: Nature and Prospects //Polis. Political Studies. – 2019. – Т. 5. – № 5. – С. 71–84.
4. Nicoli F. Neofunctionalism revisited: integration theory and varieties of outcomes in the Eurocrisis // Journal of European Integration. – 2020. – Т. 42. – № 7. – С. 897–916.
5. Schimmelfennig F., Winzen T. Grand theories, differentiated integration. Journal of European Public Policy. – 2019. – Т. 26. – № 8. – С. 1172–1192.

Бобик А. Б.

студентка кафедри політології і міжнародних відносин

Науковий керівник: **Лемко Ю. Р.**

кандидат політичних наук,

асистент кафедри політології і міжнародних відносин

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

КРИЗА ДЕМОКРАТІЇ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Проблема кризи демократії вже багато років поспіль є ключовою темою досліджень не тільки в таких консолідованих авторитарних державах як Росія та Китай, а й у всьому світі. Ослаблення та відхід від демократичних принципів нині характерний усім демократичним державам. Сьогодні значно окреслюються дефекти демократії, а їх спектр все більше розширюється. Демократія повільно втрачає своє ліберальне ядро. «Будівельні блоки» демократії ослаблені та втрачають свою силу. Згідно з досліджень міжнародної неурядової організації «Freedom House», Україна є «частково вільною» країною, а рівень свобод в Україні бажає кращого [2].

Крах комуністичних режимів в регіоні Східної Європи в 1980-х та розпад СРСР на 15 окремих республік в 1991 році створило можливості для поступової демократизації країн Східної Європи. Багато країн, які здійснювали перехід від авторитарного способу управління до демократичного досі не досягли своїх цілей. З майже 100 країн лише близько 20 країн досягнули певного демократичного прогресу та

продовжують далі функціонувати в напрямку поступової демократизації. Серед країн посткомуністичного простору певні ознаки демократичного переходу притаманні Молдові, Боснії, Україні та Албанії [1].

Після Другої світової війни значно зросла кількість країн із демократичним політичним режимом. Якщо у 1974 році до демократичних країн належало 39 держав, то в 1995 році ця кількість зросла до 115 держав. Міжнародна організація – «Freedom House» у 2018 році подала звіт, в якому вказала, що серед усіх країн світу до вільних країн належать 88 держав, до частково вільних належать 58 держав, а до невольних країн належать 49 держав. Також виявлено, що в період з 2005 по 2018 рр. кількість невольних країн зросла до 25%, а кількість вільних країн зменшилась до 45%. Дані результати дозволяють стверджувати, що на даний час демократія перебуває в кризі [2].

Ще в 2002 році експерт з питань міжнародної підтримки демократії Томас Каротерс зазначив, що для країн, які не досягли успіху в демократизації, характерним є слабе представництво інтересів громадськості, низька участь у політичному житті, ігнорування та порушення законів офіційними особами. Ці країни науковець називає країнами «сірої зони». Країнам «сірої зони» притаманні певні риси демократичних та авторитарних режимів, проте, ці режими мають властивість пристосовуватись до нових обставин [1].

Відомий американський політолог Самюель Гантінгтон у 1991 році опублікував статтю «Третя хвиля: Демократизація наприкінці XX століття». Вчений виділив 3 хвилі демократизації (1820–1920рр., 1945–1960рр., 1974 до сьогодні), та наголосив, що дві попередні хвилі демократизації супроводжувались «зворотними хвилями». Причиною першої хвилі відкоту демократії стали швидкі зміни, які не встигли закріпитись в свідомості громадян. Друга хвиля відкоту демократії найістотніше вплинула на країни Латинської Америки. Частково демократизовані держави відійшли в напрямку до авторитаризму та тоталітаризму. Третя хвиля демократизації, яка триває з 1974 року, охопила країни Європи, Латинської Америки та Азії. Хоча науковці констатують, що нової хвилі відкоту демократії вдалось уникнути, проте з 1990-х демократія починає поступово слабшати [3].

Проаналізувавши події, які відбувались в період демократичних криз, можна дійти висновку, що перша та друга хвилі відкоту демократії супроводжувались економічними кризами. Кризи 1920–1922 рр. та 1929–1933 рр. суттєво вплинули на першу хвилю відкоту демократії. На тлі наступних криз, які тривали з 1957–1958 рр. та 1960–1961 рр. розвивалась друга хвиля відкоту демократії [4]. Початок глобальної фінансової кризи у 2008 році посилив слабкість політичних демократичних систем і поставив під загрозу демократичну рівновагу. За

остатні декілька років значна частина демократій відступає в напрямку до автократії. Цей відступ не означає, що усі демократичні держави стануть авторитарними державами, але їхні демократичні інститути вже ослаблені та поступово втрачають стійкість [5].

Згідно з дослідженням Freedom House пандемія Covid-19 поглибила кризу демократії у всьому світі. З початку спалаху пандемії криза демократії поширилась більше ніж на 80 країн. Це призвело до того, що в багатьох країнах зривались та не проводились вибори, було збільшено тиск на ЗМІ та було закрито багато важливих інституцій. До найгостріших проблем спричинених пандемією COVID-19 також відносяться зловживання владою, підвищення рівня корупції, брак урядової прозорості, вплив на поширення інформації в соціальних мережах, а також на свободу волевиявлення [6].

Серед країн членів ЄС, перспектива вступу до ЄС була рушійною силою демократизації, але, згідно з спостережень, мотивація закріпити демократичні цінності після євроінтеграції суттєво знизилась. Причиною цього є те, що цінності та інститути комуністичної доби настільки вкорінені в державах ЦСЄ, що демократія не може закріпитись та прогресувати у цих країнах.

В регіоні Східної Європи криза демократії є найбільш розвиненою у Польщі та Угорщині. За даними опитування, проведеного у 2020 році, лише 38% громадян Польщі та 36% громадян Угорщини вважають, що їхня країна демократична. У Польщі з 2015 року законодавчий орган прийняв 13 законів згідно з якими, виконавчий та законодавчий гілкам влади дозволяється втручатись в склад, управління та функціонування судової гілки влади. В Угорщині з 2010 року, коли на посаді прем'єр міністра перебував Віктор Орбан, демократичний відступ набув швидкого розвитку. Законодавча та виконавча гілка влади систематично втручались в діяльність судової гілки влади [7]. Ці втручання прямо суперечать принципам демократії та демонструють слабкість демократичних інститутів всередині країни.

Криза відступу від демократії поширилась також на Сербію та Чорногорію. Якщо з 2003 року Сербію та Чорногорію класифікували до демократичних держав, то згідно з досліджень «Freedom House» з 2020 року ці країни відносяться до країн з гібридним режимом [2]. Тобто політичний режим Сербії та Чорногорії це режим, який знаходиться між демократією та автократією. Період перебування на посаді президента Сербії Олександра Вучича та президента Чорногорії Міло Джукановича характеризується значним зловживанням політичної влади та збільшенням корупції.

Варто зазначити, що політична криза в Білорусі в 2020 році продемонструвала слабкість, а то й відсутність в країні демократичних

інститутів. Влада Білорусі активно демонструвала небажання дослухатись до волі громадян та відкрито демонструвала пряме порушення основних принципів демократії. Вибори, які пройшли в серпні 2020 року були не демократичними, не вільними та фальсифікованими. Після оголошення ЦВК перемоги Олександра Лукашенка, який займає посаду президента з 1994 року, почались масові демонстрації. Ні громадяни Білорусі, ні більшість Європейських країн, в тому числі Україна, не визнали результати виборів в Білорусі. Міжнародне співтовариство вважає президентські вибори в Білорусі не вільними та не чесними, а ЄС готує санкції проти Білорусі [8].

Щодо Росії, варто зазначити, що демократичного прогресу в країні не спостерігається. Згідно з дослідженням Freedom House, Росія досі залишається в списку не вільних країн [2]. Ці свідчення яскраво виражаються в порушенні політичних прав громадян, низькому рівні громадських свобод та низькому рівні свободи слова в ЗМІ.

Отже, проаналізувавши події, які розгортаються впродовж третьої хвилі демократизації, потрібно зазначити, що криза демократії є загальнопланетарною тенденцією. Причиною кризи демократії в країнах пострадянського простору є те, що цінності комуністичної доби, які вкорінені в свідомість громадян, не дають країнам розвиватись в демократичному напрямку. Глобальні економічні кризи, а також пандемія COVID-19 значно пришвидшують процес антидемократичного розвороту та загрожують поверненням демократичних країн до авторитарного режиму управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. The end of the transition paradigm/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.journalofdemocracy.org/wp-content/uploads/2012/02/Carothers-13-1.pdf>
2. Countries and Territories. Democracy Scores/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>
3. Гантінгтон С. «Третя хвиля демократизації»/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/l/samuel-gantington-tretya-khvilya-demokratizatsiji/>
4. Романюк О. Третя «зворотна хвиля» демократизації сучасного світу вже почалась?/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/tretya-zvorotna-hvilya-demokratizatsiyi-suchasnogo-svitu-vzhe-pochalasya/viewer>
5. Григор'єв О. В. Неліберальна демократія в системі дефектних демократій: форми прояву в сучасному політичному процесі посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи / [Електронний

ресурс] – Режим доступу: <https://pdpu.edu.ua/doc/vr/2019/grigorev/dis.pdf>

6. Special Report 2020. Democracy under Lockdown/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://freedomhouse.org/report/special-report/2020/democracy-under-lockdown>
7. Гроші проти цінностей. Чому Євросоюз не карає Угорщину і Польщу за відступ від демократії / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53455897>
8. Вибори в Білорусі: хто визнав Лукашенка президентом, а хто – ні / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.slovovidlo.ua/2020/08/19/infografika/svit/vybory-bilorusi-xto-vyznav-lukashenka-prezydentom-a-xto-ni>

Бойчук О. І.

старший викладач кафедри міжнародних відносин
факультету історії, політології та міжнародних відносин
*Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

НОРМАЛІЗАЦІЯ ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКИХ ВІДНОСИН У 80-Х РОКАХ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ

Після приходу до влади у Німеччині у 1982 р. ХДС/ХСС-ВДП ситуація середовищ пов'язаних з виселеними, особливо Союзу Вигнаних (далі – СВ) покращилася. Вони почали напряму впливати на зовнішню політику Німеччини загалом та на двосторонні польсько-німецькі відносини зокрема.

У кінці 80-х рр. політика Канцлера Г. Коля нічим сильно не відрізнялася, однак процеси в справі історичної політики призвели до того, що загострилися дискусії в Польщі з приводу Німеччини. Було пов'язано як і з внутрішніми змінами так і зовнішніми, особливу вагу відіграло завершення холодної війни у міжнародних відносинах. З іншої сторони події відкрили шлях до реалізації СВ концепції «право на батьківщину».

Обережність східної політики Г. Коля базувалася на відношенні електорату. За результатами соціопитування 66% електорату ХДС/ХСС вважали інтенсифікацію Німеччини на Сході як «закріплення несправедливості для всієї Німеччини»[1, с. 492].

Незважаючи на посилення ролі ХДС/ХСС, політика щодо Польщі пом'якшувалася наявністю у коаліції ВДП. Тому незважаючи на обережну ставлення до процесів у Польщі, все ж у промові у Бундестазі у 1983 р. Г. Коль сказав: «Хочемо поєднання і порозуміння з Польщею, яке проповідували дві Церкви (Листування між Церквами у 60-х рр. – прим. Авт.). Хочемо визнання договорів, які будуть основою для наших стосунків»[2, с. 39].

Г. Коль постав перед проблемою об'єднання двох країн, що з собою веде нові виклики перед зовнішньою політикою країни. Процес об'єднання був складним етапом у діяльності уряду. 3 жовтня 1990 р. формально та юридично відбулося закріплення об'єднання двох Німеччини. Одночасно цьому передували політичні зміни в НДР у кінці 1989 р. [3, с. 106]. 13 листопада 1989 р. У Східній Німеччині сформований передостанній уряд на чолі з Г. Модровим. В більшій частині члени уряду були представниками СЄП, однак віце-прем'єр міністр нового уряду, Лотар де Мойзе, який в майбутньому став останнім прем'єром міністром НДР, був вихідцем з нової генерації політики. Це також стало наслідком падіння авторитету СЄД в Східній Німеччині [3, с. 106].

У 1985 р. у 15 річницю підписання польсько-німецького договору про нормалізацію відносин до Варшави планувався візит колишнього канцлера В. Брандта. Візитові передували кількамісячні перемовини представників СДП зі своїми східноєвропейськими колегами з метою підтримати політику нормалізації, яку власне започаткував В. Брандт та його партія.

Переломним у двосторонніх відносинах став виступ ген. В. Ярузельського 24 квітня 1987 р., у якому він заявив: «Не хочемо вічної міжусобиці. Не хочемо падати в нескінченність розрахунків з гітлерівських злочинів. В основ нашої політики щодо Бона лежить щире бажання до зміни між нашими країнами (ПНР і ФРН – при. Є. Сулек)» [4, с. 38]. Бажання В. Ярузельського налагодити швидкий діалог з західною Німеччиною спричинений пошуком коштів для підняття економіки, а також відійти від періоду «контрольованої стагнації», яка мала місце в двосторонніх відносинах в період прем'єрства З. Месснера у 1985-1987 рр. [4, с. 38].

Новим поштовхом для двосторонніх відносин стало призначення на посаду Прем'єр-Міністра Ф. Раковського, який в урядовій заяві від 13 жовтня 1988 р. виголосив готовність до «стратегічного повороту» у двосторонніх відносинах.

Вже 20-23 січні Ф. Раковський здійснив неофіційний візит до Бонну, де провів неофіційні перемовини з політичними лідерами ФРН. Заодно, на зустрічі В. Брандтом, а не з Г. Коелем, прем'єр порушив питання

відшкодування для примусових робітників. В. Брандт відмовляв польського прем'єра від цього кроку та просив його не включати у порядок денний переговорів щодо договору про нормалізацію кордону. Прем'єр планував отримати кошти для підтримки економіки Польщі, а для Німеччини це закрило б одне з питань у порядку денному польсько-німецьких відносин. Основними мотивами прохання В. Брандта не включати у двосторонні відносини питання про відшкодування стали велика сума відшкодування (біля 8 млрд. німецьких марок) та бажанням не поєднувати минуле з нормалізацією у відносинах[4, с. 41].

З відходом прокомуністичних партій у НДР та Польщі разом з прийняття влади у Західній Німеччині ХДС/ХСС в коаліції з ВДП справа налагодження двосторонніх відносин та поєднання між двома народами постала в новому світлі. Новий польський уряд, як зазначає А. Чубіньський, фактично підтримали об'єднання Німеччини вбачаючи в цьому гарантії формування безпечного геополітичного середовища для Польщі. Середовище ВДП закликала до порозуміння з Польщею, а президент ФРН Р. фон Вайсзеккер ставився достатньо сентиментально до Польщі, зазначаючи, що Німеччина повинна повернути Польщу до родини Західної Європи. Г. Коль був більш прагматичний та намагався утримати президента від подібних дій. Скоріш за все основною причини стали середовища вигнаних, котрі мали збільшити підтримку ХДС/ХСС перед майбутніми виборами[5, с. 126].

«Поєднання не могло дійти до свого успішного завершення (читай початку – прим. Авт) без вирішення конфліктогенних питань які мали місце у двосторонніх відносинах, особливо внаслідок наслідків Другої світової війни та пов'язаної з ними повосенним регулюванням» [5, с. 126] – зазначає Чубинський, аргументуючи стриману позицію Г. Коля у відносинах з Польщею.

З іншої сторони, Г. Коль намагався об'єднати дві Німеччини, тим самим зайняв вичікувальну позицію у зв'язку з тим, що до кінця не оформився вивід військ з країн Варшавського договору, тим самим не бажаючи лишній раз дратувати М. Гобачова, позиції якого у Радянському Союзі падала у зв'язку з економічною кризою[6, с. 25–48]. Вибираючи місце двосторонньої зустрічі, пропонувалося її провести на Горі Святої Анни, місце, яке Р. Траба та Г. Г. Ган відніс до місця пам'яті. Але у зв'язку з протестами польських лівих політичних організацій зустріч перенесено до Нижньої Сілезії [5, с. 126].

Тим не менш ситуація на міжнародній арені та у внутрішньодержавні перетворення у НДР та Польщі призвела до історичної зустрічі 12 листопад 1989 р. в Крижові та історичного рукоштовання між Г. Колем і Т. Мазовецьким, який стала символом поєднання на наступні 30 років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Żurek R. Zwischen Nationalismus und Versöhnung. Die Kirchen und die deutsch-polnischen Beziehungen 1945-1956. Köln: Böhlau Verlag, 2005. 413 s.
2. Mazurek K. Między pojednaniem a rutyną. Stosunki polsko-niemieckie od początku lat 90. ubiegłego wieku / K. Mazurek, T. Mehlhausen. *Między sceptycyzmem a zaufaniem. Stosunki polsko-niemieckie w dobie przeobrażeń. Zwischen Skepsis und Vertrauen. Die deutsch-polnischen Beziehungen im Wandel.* Kraków: Wydaw. UJ, 2009. S. 33–47.
3. Muszyński J. Polska w obliczu zjednoczenia Niemiec. *Przegląd Zachodni.* №. 1. 1991. S. 101–120.
4. Sułek J. Polska koncepcja normalizacji stosunków z RFN po 1989 r. / W. M. Góralski. *Przełom i wyzwanie. XX lat polsko-niemieckiego Traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy 1991-2011.* Warszawa: 2011, S. 37–77.
5. Czubiński A. Polsko-niemieckie pojednanie. Czy w stosunkach polsko-niemieckich istnieje potrzeba pojednania. *Przegląd Zachodni.* 1994. №. 4. S. 125–128.
6. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2019. 517 с.

Зан М. П.

кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Габрин П. В.

магістр політології, секретар
*ГО «Закарпатське обласне ромське об'єднання «Романі черхень»
(«Ромська зірка»)
м. Ужгород, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКО-ПАРТІЙНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛІДЕРІВ РОМСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ТОВАРИСТВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2020 РОКУ

Закарпатська область є одним із чотирьох регіонів України з поліетнічним складом населення. Близько 20 % населення краю репрезентують етнічні меншини: угорська, ромська, румунська,

російська, словацька, німецька та ін. Перший Всеукраїнський перепис населення 2001 року зафіксував 14 004 представників ромської національності. Для більшості з них рідною мовою є угорська (62,4 %); 20,5 % визначили рідною ромську мову; 16,7 % – українську, 0,4 % – російську та інші мови. Водночас за даними ромських неурядових організацій в Закарпатській області нараховується понад 50 тис. осіб ромського походження. Ця інформація співпадає з даними подворових медичних обходів, проведених обласним клінічним територіальним медичним об'єднанням «Фтизіатрія». Зокрема, станом на 31 грудня 2018 року закарпатські медики зафіксували 52 234 представників ромської етнічної групи. За інформацією лікарів лише в адміністративних межах колишнього Берегівського району проживало 8 102 ромів (10,9 % населення району), Виноградівського – 8 011 (6,6 %), Ужгородського – 6 201 чол. (7,8 %), Мукачівського – 6 976 (6,9 %), м. Мукачеві – 4 073 чол. (4,8 %), м. Ужгороді – 4 187 чол. (3,7 %) [10, с. 106]. Утім ці цифри також є заниженими, адже за розрахунками керівників ромських національно-культурних товариств тільки в обласному центрі Закарпатської області проживає понад 5 тис. ромів. Відтак, роми – представники другої (а не четвертої, як це за переписом 2001 року – М.З., П.Г.) за чисельністю, після угорців, етнічної меншини на Закарпатті.

Загалом серед ромів Закарпаття можна виділити п'ять етнодіалектних груп: 1) угорські роми / «унгріка рома» / роми-ловари (Берегівщина, Виноградівщина, Ужгородщина та Мукачівщина); 2) словацькі роми / «сервітіка рома» (Ужгородський район із включенням компактних ромських поселень колишніх меж Перечинського та Великоберезнянського районів; здебільшого вони є нащадками ромів-переселенців із села Павловце над Угом і міста Кральовски Хлмец (зараз Кошицький самоврядний край, Словацька Республіка); 3) келдерари / котляри (поселення в межах селища Королево, с. Підвиноградів та м. Виноградів); 4) марамороські роми / «гажікане рома» (місто Рахів); 5) румуномовні волохи / «білі цигани» (села Мирча, Кам'яниця, Анталовці, Сімер, Тур'я Пасіка, Тур'ї Ремети та Порошково Ужгородського району, села Обава та Верхня Визниця Мукачівського району та с. Довге на Іршавщині (тепер – Хустський район).

Варто зауважити, що за офіційними даними у мультикультурному Закарпатті станом на травень 2020 року діяло 81 національно-культурне товариство, серед яких найбільше ромських (23 організації) [11]. Водночас ряд національно-культурних товариств не представлені у списку, який подає Центр культур національних меншин Закарпаття. Серед них – організація соціально-правового захисту ромів «Бахтало Дром» (голова Юрій Мандич), «Об'єднання ромів Ужгорода» (голова

Мирослав Горват), громадські організації «Романо радість» (Леонід Брежинський), «Майбутнє ромів м. Берегово» (голова Рудольф Папп), різні ромські благодійні фонди та проромські неурядові організації.

Упродовж останнього десятиліття найбільш динамічною в громадському середовищі ромів Закарпаття є постать заступника директора, начальника управління соціальних допомог Департаменту праці та соціального захисту населення Ужгородської міської ради **Мирослава Горвата**. Наразі він представляє організацію «Об'єднання ромів Ужгорода» а також Закарпатське обласне ромське об'єднання «Романі черхень» («Ромська зірка»), що офіційно очолює його дружина Ружена. На місцевих виборах 2015 року він пройшов до Ужгородської міської ради як член політичної партії «Єдиний центр» (279 голосів; 19,68 %) [6]. Водночас 25 жовтня 2020 року вже як безпартійний Мирослав Горват пройшов до цієї ж ради від політичної партії «Рідне Закарпаття» (№ 11 в єдиному списку). Він отримав 236 голосів виборців (39,79 % від квоти) і таким чином переміг у 1-му територіальному виборчому окрузі (далі – ТВО; № 2) [9].

Голова організації соціально-правового захисту ромів «Бахтало Дром», безпартійний, радник міського голови **Юрій Мандич** також став депутатом Ужгородської міської ради від «Партії твого міста» (№ 2 в єдиному списку) по 1-му ТВО (№ 1). Він здобув 467 голосів виборців (78,75 % від квоти) [9]. Юрій Мандич також обирався у 2015 році до Ужгородської міської ради як безпартійний від політичної партії «Відродження» (655 голосів; 35,98 %) [6].

Очільниця Товариства циган Закарпаття «Рома», позапартійна **Світлана Адам** балотувалася до Ужгородської міської ради від ВО «Батьківщина» (№ 14 у єдиному списку) по 1-му ТВО (№ 6). Вона здобула всього 22 голоси виборців (3,7 % від квоти) [2]. Голова Закарпатського обласного благодійного фонду «Благо», безпартійна **Елеонора Кулчар** також кандидувала по цьому ж ТВО (№ 6) від «Партії твого міста» (№ 23 в єдиному списку). Вона отримала лише 5 голосів виборців (0,84 % від квоти) [2].

Представник ромів с. Підвиноградів, голова громадської організації «Романо Бахтало Дром», безпартійний, директор ТОВ «Севлюш Універ» **Арсеній Богар** балотувався від партії «Слуга народу» (№ 7 у єдиному списку) до Берегівської районної ради по 3-му ТВО (№ 3). Він отримав 254 голоси (19,25 % від квоти) і не пройшов до ради [1].

Голова Перечинської районної організації Закарпатського циганського культурно-просвітнього товариства «Романі Яг», безпартійний **Едуард Турпак** на місцевих виборах 25 жовтня 2020 року був обраний до Перечинської міської ради від ВО «Батьківщина».

У багатомандатному виборчому окрузі № 3 він отримав 84 голоси виборців (10,34 % від загальної кількості голосів по округу) [3, с. 2].

Ромський громадський та релігійний лідер м. Мукачева **Іван Йонаш**, голова благодійного фонду «Нове життя» та пастор релігійної громади «Христинська євангельська церква «Нове життя»», член *політичної партії «Команда Андрія Балоги»* (№ 26 у єдиному списку) успішно кандидував по 4-му ТВО (№ 6) до Мукачівської міської ради й отримав 336 голосів виборців (34 % від квоти) [8]. Також зауважимо, що Іван Йонаш вже обирався у міські депутати Мукачева. На попередніх місцевих виборах 2015 року він також представляв команду міського голови Андрія Балоги (тоді політична партія «Єдиний центр» – М.З., П.Г.). У 2015 році він здобув 498 голосів (62,72 %) [7].

Представником від ромської етнічної меншини у Берегівській міській раді обраний **Рудольф Папп** – голова *громадської організації «Майбутнє ромів м. Берегово»*, безпартійний, фізична особа-підприємець, який кандидував по 2-му ТВО (№ 8) від *Демократичної партії угорців України* (№ 34 в єдиному списку) та отримав 204 голоси виборців (48,92 % від квоти) [5].

Від ромської громади селища Середнє Ужгородського району обраний депутатом місцевої ради *голова громадської організації «Романо радість»*, безпартійний, підприємець **Леонід Брежинський**. До Середнянської селищної ради він обраний від *політичної партії «Рідне Закарпаття»* по 1-му багатомандатному виборчому округу. Леонід Брежинський отримав найбільшу кількість голосів серед 20-ти кандидатів у цьому округу. За нього віддали свої голоси 269 чол. (19,95 %) [4, с. 2]. Фактично йдеться про так зване «етнічне голосування», адже виборці Леоніда Брежинського є жителями компактного ромського поселення (мікрорайон «Іванівка») у межах селища Середнє.

Таким чином, можна констатувати, що переважна більшість (шість із дев'яти) із очільників ромських національно-культурних товариств, які брали участь у місцевих виборах 2020 року стали депутатами. Ромські громадські лідери не зуміли скоординувати зусилля та мобілізувати свій етнічний електорат у рамках однієї або двох політичних сил. Відтак політико-партійна ідентифікація усіх кандидатів виявилася фрагментованою: «Рідне Закарпаття» (Мирослав Горват, Леонід Брежинський), «ВО Батьківщина» (Едуард Тирпак, Світлана Адам), «Партія твого міста» (Юрій Мандич, Елеонора Кулчар), «Слуга народу» (Арсеній Богар), «Команда Андрія Балоги» (Іван Йонаш), Демократична партія угорців України (Рудольф Папп). Варто зауважити, що найбільша кількість ромських лідерів у якості кандидатів була представлена на 1-му ТВО до Ужгородської міської ради.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Берегівська районна рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=63572pf7691=63572pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#136 (дата звернення: 18.02.2021).
2. Виборчі списки кандидатів у депутати місцевої ради. Закарпатська область. Ужгородська міська рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm056pid102=9458pf7691=64458pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#56 (дата звернення: 17.11.2020).
3. Місцеві вибори 25 жовтня 2020 року. Протокол Перечинської міської територіальної виборчої комісії Ужгородського району Закарпатської області. Про результати голосування з виборів депутатів Перечинської міської ради. На 3 стор. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/showpprotp001f01=695pid102=12672pt004f01=3pid494=4pasatt=1.pdf> (дата звернення: 09.03.2021).
4. Місцеві вибори 25 жовтня 2020 року. Протокол Середнянської селищної територіальної виборчої комісії Ужгородського району Закарпатської області. Про результати голосування з виборів депутатів Середнянської селищної ради. На 4 стор. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/showpprotp001f01=695pid102=64484pt004f01=1pid494=4pasatt=1.pdf> (дата звернення: 09.03.2021).
5. Обрані на відповідних виборах депутати місцевої ради. Берегівський р-н, Берегівська міська рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=30pid102=9131pf7691=65026pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#103 (дата звернення: 09.03.2021).
6. Обрані на відповідних виборах депутати місцевої ради. Закарпатська обл., Ужгородська міська рада *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2015*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/pvm057pid112=30pid102=9458pf7691=9458pt001f01=100rej=0pt00_t001f01=100.html#53 (дата звернення: 08.03.2021).
7. Обрані на відповідних виборах депутати місцевої ради. Закарпатська обл., Мукачівська міська рада *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2015*. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/pvm057pid112=30pid102=9459pf7691=9459pt001f01=100rej=0pt00_t001f01=100.html#53 (дата звернення: 09.03.2021).
8. Обрані на відповідних виборах депутати місцевої ради. Мукачівський р-н, Мукачівська міська рада. *Центральна виборча комісія.*

- Місцеві вибори 25.10.2020.* URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=30pid102=9459pf7691=63745pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html#52 (дата звернення: 08.03.2021).
9. Обрані на відповідних виборах депутати місцевої ради. Ужгородський р-н, Ужгородська міська рада. *Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 25.10.2020.* URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm057pid112=30pid102=9458pf7691=64458pt001f01=695rej=0pt00_t001f01=695.html (дата звернення: 01.03.2021).
10. Туберкульоз в Закарпатті (аналітично-статистичний довідник за 2014–2018 роки) / Розробники: В.В. Скрип, Л.Ю. Марковцій, Т.В. Шевчук. Ужгород: Обласне клінічне територіальне медичне об'єднання «Фтизіатрія», 2019. 119 с.
11. Юридичні адреси національно-культурних товариств Закарпаття. Список обласних національно-культурних товариств станом на травень 2020 року. *Центр культур національних меншин Закарпаття.* URL: <http://centerkyltyr.pp.ua/category/юридичні-адреси-національних-культур/> (дата звернення: 16.11.2020).

Івлєва Є. С.

студентка кафедри політології і міжнародних відносин

Науковий керівник: **Лемко Ю. Р.**

кандидат політичних наук,

асистент кафедри політології і міжнародних відносин

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

КОРЕЙСЬКА ВІЙНА: ЗАГОСТРЕННЯ ВІДНОСИН 2020 РОКУ

Корейська війна XX століття охоплювала період з 25 червня 1950 року по 27 липня 1953 року. Вона ознаменувала бажання двох лідерів об'єднати територію Кореї під соціалістичним (СРСР) чи капіталістичним (США) початком. 27 липня 1953 року командування ООН підписало угоду про перемир'я в Кореї, яке розділило півострів по 38-й паралелі.

У червні 2020 року відносини Північної та Південної Кореї загострилися через безперервні в Південній Кореї акції організацій, які за допомогою поліетиленових балонів з нагрітим повітрям перекидали на територію КНДР агітаційні листівки. Через це сестра лідера КНДР Кім Чен Ина Кім Е Чжон виступила із заявою, в якій пригрозила у разі

відсутності дієвих заходів остаточним знесенням південнокорейського промислового комплексу в Кесоні, закриттям спільного офісу зв'язку та виходом з військової угоди Півночі та Півдня. Треба зазначити, що правоохоронні органи Південної Кореї не карали активістів та закривали в більшості очі на їх дії.

Наслідками пандемії Covid-19 стало введення засобів запобігання поширення коронавірусу, а, отже, закриття кордонів та запровадження карантинних мір стосовно імпортованих товарів. На жаль, проблема коронавірусу не вплинула суттєво на ситуацію. Уряд Північної Кореї у серпні створив буферні зони в 1-2 км від північного кордону. Прикордонникам наказали беззастережно стріляти в будь-кого, хто увійде без дозволу. Під приводом запобігання Covid-19 22 вересня 2020 року ВМС Північної Кореї застрелили 47-річного південнокорейського чиновника рибальства на човні недалеко від західного морського кордону Північної Кореї.[3]

Наприкінці 2020 року в мережі з'явилась інформація щодо введення кримінальної відповідальності у Північній Кореї за перегляд південнокорейських фільмів і серіалів, читання книг і вживання південнокорейського сленгу. Згідно з секретними документами 4 грудня 2020 року був прийнятий Закон «Про усунення реакційних думок і культури», спрямований на боротьбу з південнокорейською культурною експансією. Відповідно до прийнятого Закону, тим, кого застануть за переглядом фільмів і серіалів або читанням книг з Південної Кореї, загрожує 15-річне ув'язнення. Тим, хто поширює та продає такі речі, загрожує смертна кара, а за друк тексту південнокорейською мовою передбачено два роки громадських робіт [1].

Однією з важливих причин загострення відносин у XXI столітті вважається розвиток ядерної програми Пхеньяном (столиця Північної Кореї). Південна Корея не тільки не підтримує ядерну зброю, але й виступає за демілітаризацію та знищення її як чинника розбрату та недемократичності Корейського півострова. Її позиція також зводиться до його очищення від усіх видів забороненої зброї, яку часто використовує північна сторона.

Неабижним фактором загрози для Корейського півострова є напруження відносин між Китаєм та США.

Слід зазначити, що США і Південна Корея співпрацюють та мають військові бази в Південній Кореї на основі американо-південнокорейського договору про взаємну оборону. До того ж США зацікавлені в пануванні на міжнародній арені, а в 2019 році вони навіть намагалися об'єднати Південну Корею, Японію та себе в трьохсторонній військовий альянс нахвалт НАТО. Нічого не вийшло через

протистояння корейців з Японією. Вони розірвали договір і оголосили, що не будуть надалі співпрацювати з нею [5].

США також необхідно створити антикитайський фронт, щоб перемогти у протистоянні, тому вони попросили Південну Корею приєднатися до створюваного Вашингтоном блоку «Мережа економічного процвітання» («Economic Prosperity Network»), метою якого є економічна ізоляція Китаю. Для Сеулу така ситуація є неприйнятною. Він дуже хотів би розвивати максимально хороші та вигідні відносини як з США, так і з Китаєм, де перші – головний військово-політичний союзник, а другий – провідний торговий партнер. Китай безперечно зможе ввести економічні санкції проти Південної Кореї, але, судячи по настрою Вашингтону, вибору не уникнути. Америка вже складає документи, які визнають Південну Корею важливою ланкою антикитайського фронту. В руках США є важелі у всіх сферах життя, отож Південна Корея буде змушена прийняти їхню сторону. Єдиним виходом є тягнути час та чекати, щоб стосунки нормалізувалися самостійно та без її втручання [4].

Китай у свою чергу робить ставки на Пхеньян. Південна Корея через протидію США не зможе отримати допомоги від Північної, тому єдиним вибором настає саме він. Для Північної Кореї це означає, що Китай буде закривати очі на заборонені вчення та дії щодо ядерної програми, а, може, і допомагати, не визнаючи повністю дії правомірними, а негласно підтримуючи.

Для Росії нормалізація відносин на Корейському півострові – це хороша новина. Поява в регіоні нового гравця корисно для балансування Китаю. Правда, в разі об'єднання Кореї знову постає питання про те, в чиєму таборі виявиться нова держава – китайському або американському. У першому випадку новий союзник з'являється у Китаю, а не у Росії, а в другому – американці наблизяться до російського кордону [2].

Отже, на даний момент напружена ситуація у відносинах між Північною та Південною Кореєю залишається невирішеною та загрожує перерости у відкрите протистояння. Зважаючи на факт володіння Північною Кореєю ядерною зброєю, війна між ними може стати фатальною для всього світу, тобто є однією з важливих проблем сучасності. Хоча Мун Чже Ін на зустрічі з головою МЗС Китаю Ван І в Сеулі зазначив, що Південна Корея буде й надалі домагатися закінчення війни й позбавлення Корейського півострова від ядерної зброї, погрози зі сторони Північної Кореї можуть послужити початком Третьої Світової війни. Ще одним найгіршим варіантом є розрив відносин у військовій сфері між Північчю та Півднем та посилення військової активності Півночі в прикордонній зоні.

Якщо оглядати ситуацію з різних боків, то теперішнє протистояння Китаю та США загострить конфлікт Корейського півострова, бо на тлі їх боротьби Сеул та Пхеньян стануть на бік однієї з двох держав. Тому можна зробити висновок, що новий розвиток напруженості у стосунках випливає з конфлікту країн-партнерів обох сторін Корейського півострова. Врешті-решт, факти, викладені вище, можуть бути лише приводом й виступати елементом світового протистояння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Північна Корея ввела кримінальну відповідальність за південно-корейський сленг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukranews.com/ua/news/752012-u-pivnichnij-koreyi-zaboronyly-zhytelyam-govoryty-na-pivdennekorejskomu-slengu>
2. Почему объединение Северной и Южной Кореи не выгодно никому/ Михаил Смотряев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/russian/43829041>
3. Сеул: військові КНДР вбили и спалили чиновника Південної Кореї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-54272493>
4. США и Китай ставят Южную Корею перед сложным выбором / Олег Кирьянов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rg.ru/2020/05/23/ssha-i-kitaj-staviat-iuzhnuu-koreiu-pered-slozhnym-vyborom.html>
5. Южная Корея пошла наперекор политике США в Восточной Азии / Олег Кирьянов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rg.ru/2019/08/29/iuzhnaia-koreia-poshla-naperekor-politike-ssha-v-vostochnoj-azii.html>

Кундеус О. М.

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та соціології

*Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Однією із закономірностей світового розвитку є розгортання інтеграційних процесів, які посилюються на зламі тисячоліть, поєднуючись одночасно з дезінтеграційними тенденціями. Значним є вплив

міжнародних інтеграційних процесів на функціонування не лише регіональних міжнародних систем і становлення нового міжнародного порядку, а й окремих суспільств та держав, їхньої внутрішньої політики на щоденне життя людей.

Інтеграція є явищем, яке об'єктивно властиве людським спільнотам і супроводжує їхній розвиток від початку існування людини, виявляючись на різних рівнях суспільної організації – від міжособистісного до міждержавного. В історичному аспекті первинними були процеси внутрішньої інтеграції (консолідації) спільнот, які стали передумовою для зовнішньої (міжнародної та міждержавної) інтеграції.

З метою визначити умови інтенсифікації двостороннього політичного співробітництва, що об'єктивно прискорило б реалізацію європейського вибору і набуття Україною повноправного членства в ЄС, зіставлені висновки представників різних теоретичних підходів щодо поглиблення політичної взаємодії суб'єктів інтеграційного процесу, входження в європейський простір безпеки, зменшення політичних ризиків процесу розширення ЄС.

Першим структурним підходом до вирішення проблеми конфронтації європейських націй був федералізм. Основною ідеєю даної теорії є певна конституційна угода, за якою влада розподіляється на два, або більше рівнів управління, тобто федеральний рівень і управління складовими частинами [5, с. 90]. Федеральні системи ґрунтуються на принципових компромісах, що передбачають певну угоду між територіальними одиницями. Ці територіальні одиниці делегують певну частину владних повноважень спільним централізованим інститутам, але самі утримують значну частину влади і залишаються самостійними суб'єктами політики з автономним статусом [6]. Федералістській формулі властиві дві принципи переваги. Перша – запобігання встановленню контролю над системою з федеративним устроєм з боку будь-якої окремої владної групи. Друга – федеративна держава є міцнішим суб'єктом міжнародних відносин перед небезпекою зовнішньої загрози. Обидві переваги спрямовані на відвернення конфліктних тенденцій, властивих системі європейських держав, шляхом федералістського розв'язання проблеми [2, с. 40].

Оригінальним підходом до вивчення питання європейської інтеграції була теорія функціоналізму, презентована у працях Девіда Мітрані. Вчений пропонує універсальне, а не регіональне вирішення проблеми, яку він описав як «поєднання спільного інтересу без шкоди для індивідуальних інтересів». На думку Д. Мітрані, центральним елементом теорії повинна бути опозиція до націоналізму та територіальної системи влади [1, с. 26]. Історичне значення функціоналізму полягає в тім, що він заклав основи неофункціоналістської теорії

інтеграції – галузі теорії міжнародних відносин, що найбільше асоціюється з розвитком Європейських Співтовариств [2, с. 49].

Схема інтеграційного процесу, згідно з неофункціоналістською теорією, є такою: створення наднаціональної політичної влади, яку уповноважено забезпечувати інтеграцію у найбільш важливих галузях; залучення до інтеграційного процесу інших секторів економіки в результаті «функціонального тиску» вже інтегрованих секторів; позитивне сприйняття суспільством зростання значущості наднаціональної політичної влади як усвідомлення того, що створені у такий спосіб структури спроможні найбільш ефективно забезпечити суспільний матеріальний інтерес; інституціоналізація наднаціональної політичної влади з метою управління інтеграційним процесом. Механізм впровадження такої моделі ґрунтувався на реалізації ідеї «переливу» («*spillover*»). Оптимістичним є висновок неофункціоналістів щодо неминучості розширення ЄС в майбутньому, оскільки цей процес є важливим чинником поглиблення інтеграції [4, с. 290].

На відміну від неофункціоналістів, представники міжурядового підходу – інтергубернменталізму С.Хоффман, Е.Моравчик і Р.Путман доводили, що саме держави, залишаючись головним суб'єктом міжнародних відносин, відіграють вирішальну роль в інтеграційному процесі, при цьому функції наднаціональних політичних інституцій повністю визначені саме волею лідерів національних держав. Взаємодія держав-членів ЄС змінює позиції їхніх урядів у внутрішньополітичному житті. Вчені дійшли висновку: інтеграція практично укріплює інститут суверенітету держави. Заінтересованість найбільш впливових держав-членів у подальшій інтеграції є пріоритетною тезою в обґрунтуванні розширення ЄС, а ідея розширення знаходить підтримку урядів, якщо мотиви для цього будуть представлені його інституціями як досить вагомі [2, с. 64].

Класичні західні теорії не фокусують увагу на дослідженні політики країн-кандидатів на вступ, як і тих країн, чії політичні еліти проголосили намір набути членства в ЄС, але науковий доробок дослідників євроінтеграції становить інтерес, передусім, для формування стратегії вступу до ЄС. Аналіз концепцій поглиблення політичної взаємодії дав можливість виокремити два перспективні напрями інтеграційної політики України: створення внутрішніх передумов зближення з ЄС і забезпечення ефективної дії політико-правового механізму співробітництва.

Карл Дойч розвинув теорію трансакціоналізму на основі нового бачення традиційної концепції європейського простору безпеки. Його дослідження проблем запобігання загрозам європейській спільноті орієнтоване на політологічний прогноз і розробку принципів політич-

ної взаємодії за ймовірними сценаріями розвитку міжнародних відносин. Нова інтерпретація базується не на територіальних ознаках, як основі співробітництва, а на спільності демократичних цінностей. Вхідження до простору безпеки не обмежується формальною належністю до ЄС, що *de facto* створює передумови для поглиблення співробітництва та подальшого приєднання *de jure*. Узагальнюючи, слід звернути увагу на таке: транзакціональний підхід теоретично обґрунтовує участь в інтеграції широкого кола держав; ефективність інтеграції залежить не від наднаціональних інституцій, а базується на ідентичності як передумові існування в межах інтегрованої спільноти простору безпеки; формування колективної ідентичності здійснюється шляхом залучення до співробітництва багатьох соціальних груп [3, с. 464].

Таким чином, будь-яка інтеграція, а тим більше в європейському масштабі, – надто складний і багатовимірний процес, щоб його можна було зрозуміти за допомогою лише якогось одного наукового підходу.

Дослідники проблем європейської інтеграції, незважаючи на різні дефініції станів та відносин, зосереджуючись переважно на відносинах суспільства і об'єднань індивідів та політичних сил, зазначають, що інтеграція відбувається водночас і на національному рівні, з інтегруванням відносин у межах державних кордонів, і на міждержавному, коли інтеграція в економічній, політичній та культурній сферах пов'язує і зближує держави. Об'єднана Європа має ґрунтуватися не стільки на формальних інституціях та політичних деклараціях, скільки на конкретних спільних економічних досягненнях, спільних стратегічних економічних інтересах, на дедалі більш інтегративних і глибоких формах економічної, науково-технічної, соціальної, культурної співпраці, щоб ЄС зміг стати реальною силою, яка б виступала за стабільність, співробітництво та порозуміння в ширшому світовому аспекті.

Реальний розвиток європейських інституцій не забезпечує єдиних контекстуальних посилань для розробки інтеграційної теорії. Отже, для пояснення реальних процесів інтеграції має бути використаний весь накопичений науковий арсенал теорій інтеграції, кожна з яких порушує суттєві проблеми і пропонує слушні способи їх розв'язання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: Монографія / А. С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В. С. Будкін, М. А. Дудченко та ін. Київ: Знання України, 2004. 304 с.
2. Піляєв І. С. Рада Європи в сучасному інтеграційному процесі [монографія] / І. С. Піляєв Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2003. 436 с.

3. Цыганков П. А. Теория международных отношений / П. А. Цыганков Москва: Гардарики, 2002. 590 с.
4. Haas E. B. The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950–1957 / E. B. Haas. Pp. 283–317.
5. Stubb A.C.J. A Categorization of Differentiated Integration / A.C.J. Stubb // Journal of Common Market Studies. Vol 34 (2). 1996. 283–295 pp.
6. Wheare K. C. Federal Government / K. C. Wheare – London: Oxford University Press / Royal Institute of International Affairs, 1963. 266 p.

Мороховський В. О.

студент магістратури

Сергієнко Т. І.

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових та політичних наук

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що, лідерство в політиці як умова повсякденного буття громадян є однією з вирішальних у перетворенні потенційних можливостей соціуму у практичну дію. Інформаційна влада, і насамперед, її головні носії – засоби масової інформації, є складовою частиною механізму функціонування демократії, а також її ціннісних підвалин, демократичного ідеалу. Знання та інформація, використовуються насамперед впливовими політичними лідерами України, як для підготовки урядових рішень, так і для безпосереднього впливу на свідомість людей з метою забезпечення їхньої політичної лояльності і підтримки. Сьогодні інформація найчастіше впливає на всі процеси перетворення які відбуваються у сучасному світі та невідривно пов'язана із світовою політичною рівновагою [1, с. 75].

У швидкісному розвитку технологій і інформаційного суспільства засоби масової інформації, як постачальники різноманітної інформації, не можуть не впливати на формування світосприйняття, репутації як окремої людини, так і цілих аудиторій та суспільства загалом. К. Захаренко, зазначає, що «засоби масової інформації взагалі та

телебачення як найпопулярніший засіб інформації зокрема, зважаючи на суспільну важливість, масовість і доступність активно формують громадську думку, створюють уявлення про доступне і заборонене, моральне й аморальне тощо» [4, с. 5]. За Габермасом, якщо мас-медіа не виконують функцію організації безперервного суспільного діалогу та сприяння у формуванні адекватної громадської думки, публічна сфера неминуче починає згортатися і втрачає свої якості посередника між державою і суспільством [8]. Отже, розглядаючи роль засобів масової інформації та їх вплив на політичні процеси, сучасні політичні психологи і політологи відзначають, що в сучасному інформаційному суспільстві влада знань та інформації стає вирішальною в управлінні суспільством [9]. Знання та інформація, що об'єднані та передаються через мережу, прискорюють розвиток технологій у всіх наукомістких галузях, що раніше відбувалося повільно через тривалу обробку великих масивів даних для отримання нових результатів [2, с. 37].

Багато вітчизняних політологів, аналізуючи інформаційний чинник у трансформації і модернізації сучасного українського суспільства, пов'язує його основні функції, типи і характер прояву з політичними лідерами, на яких покладено особлива роль у процесі розвитку сучасного інформаційного суспільства [5, с. 141]. Розвиток засобів масової інформації призвів до появи можливості практично миттєвого «розкручування» нового лідера. О.Симоненко, зазначає, що «суб'єктом політичного процесу лідера робить те, що завдяки своїм непересічним якостям він стає на чолі соціально-політичного руху для реалізації певних цілей» [7, с. 254].

Арсенал прийомів, використовуваних сучасними засобами масової інформації у процесі створення образу політичного лідера, досить великий: замовчування одних фактів і загострення інших, публікація відомостей суперечливого характеру, спонукання до певних емоцій за допомогою візуальних засобів або словесних образів, апеляція до системи цінностей даного суспільства тощо [6, с. 55]. Щодо сучасного політичного процесу, то він безумовно характеризується використанням різноманітних форм впливу, і найбільш поширеним є саме маніпулювання свідомістю. В політиці таке маніпулювання сприяє позитивному ставленню до тієї чи іншої політичної фігури, а імідж виступає в ролі провідника між політиком і його аудиторією [3, с. 247].

Таким чином, зазначимо, що сьогодні засоби масової інформації є основним швидкісним посередником між політичним лідером і суспільством. Вони можуть виступати як на стороні громадянського суспільства, яке прагне бачити у влади прагматиків і реформаторів, які розуміють першочергове місце народу в державній політиці, економіці, інших важливих для соціуму сферах життя так і на боці політичних

лідерів. Якщо імідж політичного діяча не відповідає очікуванням громадян, це призводить до падіння його авторитету у суспільній свідомості, а отже, в результаті, до зменшення його впливу на перебіг політичних та соціальних подій у суспільстві. Тож, сучасні засоби масової інформації надають політичним лідерам унікальні можливості не тільки проголошувати та обґрунтовувати свої програми, але і досить ефективно маніпулювати суспільною свідомістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арабаджієв Д.Ю., Сергієнко Т.І. Особливості розвитку сучасного інформаційного суспільства в Україні в умовах політичної конфліктності // The 2 nd International scientific and practical conference «Scientific achievements of modern society» (October 9-11, 2019) Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2019. – С. 74–79.
2. Арабаджієв Д.Ю., Сергієнко Т.І. Політична маніпуляція та інформаційно-психологічна безпека в політичних відносинах // Політикус: Науковий журнал. Видавничий дім «Гельветика». 2020. – № 2. – С. 36–43;
3. Бабарикіна Н.А., Сергієнко Т.І. The state of information and psychological security of personality as a measurement of maturity of civil society // Modern technologies in the development of economy and human well-being. Edited by Tetyana Nestorenko and Magdalena Gawron-Lapuszek Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology, Katowice Monograph 39. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2020. – P. 244–251.
4. Захаренко К. В. Диверсифікація джерел інформації в контексті інформаційної безпеки // Науковий журнал «Politicus». – 2019. – № 1. – С. 5–9.
5. Сергиенко Т.И. Формирование концепции эффективного лидерства и управления как стратегии развития организации в условиях социальных изменений // Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos. Tapatutinė mokslinė – praktinė konferencija 2018 m. gegužės 11-12 d., Marijampolė, Kaunas (Tezių rinkinys (internete). – 2018. – P. 141–142.
6. Сергієнко Т.І. Ефективне лідерство в процесі управління освітніми змінами // Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference Modern Problems of Management: Economics, Education, Health Care and Pharmacy (October 26-29, 2017, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration in Opole. – 2017. – P. 54–56.

7. Симоненко О. В. Інформаційні основи у формуванні іміджу сучасних політичних лідерів України // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2014. – Вип. 2. – С. 352–364
8. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge, 1991.
9. Laszlo Z. Karvalics. Information Society – what is it exactly? Course-book of Project NETIS – Leonardo da Vinci. European Commission. Budapest, March-May 2007.

Федишин Д. Р.

студент І курсу факультету соціології та управління
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЛІДЕРСТВА АСЕАН У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

В умовах глобального розвитку міжнародні організації розширюють можливості впливу на міжнародну політику. Вони розширюють можливості держав у концентрації зусиль щодо досягнення національних інтересів і забезпечення балансу сил у визначених просторово-часових межах без втрати власної ідентичності. Співпраця держав на регіональному рівні є дієвим механізмом забезпечення стабільності та розвитку регіону, а також консолідації зусиль різних суб'єктів у досягненні спільних цілей та формуванні лідерського потенціалу. Об'єднання у міжнародні організації на основі принципів поваги до суверенітету й невтручання у внутрішню політику держав активізує співпрацю у розв'язанні актуальних проблем та підвищує рівень суб'єктності у міжнародній політиці.

Одним із прикладів ефективної регіональної співпраці десяти держав Південно-Східної Азії є АСЕАН. Серед особливостей даного регіону можна виділити наступні: значні запаси природних ресурсів; сталий рівень економічного розвитку; демографічний потенціал. Водночас, географічна специфіка (значна кількість островів, великі відстані між ними, покрита тропічним лісом місцевість) спричиняла анклавний характер розвитку країн регіону, а тому створення глобальної структури, якою є АСЕАН, було нагальною потребою ефективної організації життєдіяльності регіону [1, с. 202].

Процес інституціоналізації АСЕАН (1967) був зумовлений потребою консолідації зусиль молодих урядів держав (Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни) регіону задля «сприяння прискоренню економічного росту її учасників» та спротиву соціалістичному впливу. Водночас, бачення засновників не обмежувалося проамериканським курсом і було насправду далекоглядним. Здовго до потепління відносин з В'єтнамом чи Камбоджією, глава уряду Малайзії І. Рахман заявив, що всі народи регіону повинні прийти до усвідомлення значущості спільної співпраці на благо єдності та процвітання Південно-Східної Азії. Прагнення держав-засновниць до незалежної політики сприяли зростанню рівня довіри до організації. Так, після завершення Холодної війни до АСЕАН за принципами «суверенної рівності, взаємоповаги й невтручання у внутрішні справи» доєдналися і соціалістичні держави регіону. Наразі АСЕАН об'єднує зовсім різні держави як за політичним (абсолютну теократичну монархію Бруней і соціалістичну республіку В'єтнам), так і за економічним (Лаос, Камбоджа, М'янма, орієнтовані на аграрне виробництво, а з іншого боку Сінгапур – світовий лідер у фінансовій та технологічних сферах) рівнем розвитку [2; 3].

У ХХІ столітті інтеграційні процеси в організації вийшли на новий рівень. Прийнятий статут АСЕАН офіційно перетворив її в повноцінну міжнародну міждержавну організацію, орієнтовану на співпрацю в політичній, економічній та соціально-культурній сфері, за якими утворено відповідні ради. Штаб-квартира АСЕАН розташована у Джакарті (Індонезія). Саме звідти відбувається повсякденне управління справами організації, що здійснюється постійним комітетом у складі міністра зовнішніх справ поточної країни-голови та послів інших країн-учасниць. Вищим управлінським органом є зустрічі глав держав і урядів – саміти, які проходять двічі на рік.

Рішення АСЕАН ухвалюються лише за принципом згоди усіх країн, а невтручання у внутрішні справи і далі залишається засадничим правилом організації. Ключовими завданнями АСЕАН проголошено підтримання регіонального миру, безпеки та стабільності, створення в Південно-Східній Азії зони, вільної від ядерної зброї та інших засобів масового знищення, формування Економічного співтовариства та зон вільної торгівлі, зміцнення демократії, повага та захист прав та свобод людини, прагнення до забезпечення соціальної справедливості та подолання бідності, боротьба з транснаціональною злочинністю та транскордонними загрозами, захист навколишнього середовища та культурної спадщини [2, с. 107–110].

Водночас, саме економічна співпраця залишається для держав АСЕАН пріоритетним напрямом взаємодії. Наприклад, було створено

АФТА – зону вільної торгівлі зі скасуванням митних тарифів. Утім, саме у цій сфері проявляється одна з негативних рис об'єднання – асиметричність економічного розвитку держав-учасниць. Це зумовлює слабку залученість нових членів АСЕАН, так званого індокитайського «квартету» – Камбоджі, Лаосу, М'янми і В'єтнаму. Скажімо, у 2009 році на Сінгапур припало \$ 2 млрд. прямих капіталовкладень, на Індонезію – \$ 1,4 млрд., на Таїланд – \$ 586 млн., а на всі держави індокитайського «квартету» разом – лише \$ 680 млн. [3, с. 138].

На міжнародній арені країни АСЕАН досі зберігають периферійність: маючи одні з найбільших запасів природних копалин і мінеральної сировини, через недостатньо розвинену виробничо-технічну базу у їх видобутку вони досі залежать від іноземних компаній та ТНК. Тож постановка цілі зменшення залежності від США та Європи як ринків збуту відбиває прагнення АСЕАН до набуття більшої суб'єктності в міжнародному політичному просторі. Співпраця ж з азійськими велетами – КНР, Японією та Республікою Корея – для АСЕАН ще з часів успішного спільного подолання наслідків Азійської фінансово-економічної кризи (1997-1998) є важливим напрямком зовнішніх відносин. Посиленню взаємодії сприяє формат АСЕАН+3. Водночас, саме регіональна співпраця залишається найбільш важливим пріоритетом. У 2015 році набула чинності Спільнота АСЕАН, яка передбачає посилення рівня економічної, інституціональної та функціональної інтеграції регіону. Можна констатувати, що шляхом об'єднання економічного простору АСЕАН планує поступово прийти до організації ПСА на взірць ЄС [1, с. 199–202].

Стратегічне географічне положення, територія у 4,48 млн. кв. км. зі значними запасами природних ресурсів, населення 629 млн. осіб з високим рівнем природного приросту, сукупний ВВП 2,4 трлн. доларів, темпи економічного зростання у 5% – усе це зумовлює як зовнішній інтерес до держав Південно-Східної Азії, так і їхнє власне прагнення до реалізації лідерства у форматі АСЕАН. Можна констатувати, що за понад 50 років існування Асоціація довела свою конкурентоспроможність і дієвість за принципами вирішення питань на основі консенсусу та невтручання до внутрішніх справ держав-учасниць, що сприяє запобіганню внутрішнім протиріччям і конфліктам [2, с. 110].

Водночас, серед держав-членів постійно відбуваються дискусії стосовно перспектив розвитку АСЕАН. Після приєднання нових членів Індонезія та Філіппіни наголошували на тому, що лише третина спільно ухвалених рішень виконується на практиці, а тому збереження усталених порядків завадить Асоціації адаптуватися до сучасних реалій. Вони ініціювали ідею «гнучкого консенсусу», тобто ухвалення рішень більшістю голосів. В'єтнам, визнаючи певні вигоди співпраці в

рамках АСЕАН критикує жорстку структуру «десятки», зокрема, й формування органу із широкими повноваженнями в сфері прав людини та застосування санкцій проти окремих членів організації.

Все це є свідченням наявності політичних розбіжностей всередині АСЕАН, що заважають поглибленню економічного співробітництва, соціально-культурного синтезу у єдину південно-азійську спільноту. Певні рішення держав-членів викликають неоднозначну реакцію світової спільноти. Наприклад, порушення прав людини, що мали місце за часів військового режиму (1987-2011) у М'янмі та досі відбуваються у Брунеї, що слідує правовим нормам Шаріату псуєть репутацію АСЕАН на міжнародній арені [3, с. 135]. Окрім того, ресурсний потенціал АСЕАН є сферою реалізації національних інтересів США та Китаю. Наприклад, з останнім підписано угоду про зону вільної торгівлі, але наявність територіальних претензій КНР до членів АСЕАН у Південно-Китайському морі ставить під сумнів ефективність співпраці [1].

Отже, держави Південно-Східної Азії мають значний ресурсний потенціал для підвищення рівня економічного розвитку, чому сприяють наявні механізми співпраці. Водночас, існуючі розбіжності відносно політики та механізмів подальшої інтеграції можуть стати на заваді виробленню спільної моделі співпраці з метою набуття статусу провідного суб'єкта сучасного міжнародного політичного простору. Відсутність спільних політичних поглядів всередині організації зумовлює розбіжності у зовнішніх орієнтирах країн-учасниць. Мова йде про розбіжності у виборі стратегічного партнерства з США чи КНР. Існуюча дилема стоїть на заваді посиленню рівня суб'єктності АСЕАН у міжнародній політиці, створюючи передумови використання наявного економічного потенціалу в реалізації інтересів вищезгаданих впливових держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаповалов Є. Хартія АСЕАН і нові виклики регіональної інтеграції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. № 107. Ч. 2. С. 198-205.
2. Шевченко А. Система управління асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. Державне управління*. 2018. № 1. С. 105–111.
3. Шинкаренко В. Створення АСЕАН і особливості її еволюції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. № 119. Ч. 2. С. 129–142.

Чупира В. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і туризму
*Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна*

МІЖДЕРЖАВНІ ОБ'ЄДНАННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В останні роки виразно окреслюється тренд на посилення наднаціональних і транснаціональних варіантів виходу з актуальних криз та формування магістральних шляхів розвитку для людства в цілому та країн світу зокрема. Для України, як і для інших країн колишнього пострадянського простору, окрім глобальних, існують і регіональні загрози – реальні небезпеки пов'язані з можливістю втрати державності, в першу чергу, від реваншизму з боку Росії. Це означитиме не тільки суттєві соціально-економічні потрясіння, але й небезпеку денаціоналізації в її етнокультурному сенсі. Альтернативний шлях для України пов'язується з європейською політичною, економічною та євро-атлантичною безпековою інтеграцією. Проте на цьому шляху існують настільки суттєві перешкоди, що найближчі перспективи вступу України до ЄС і НАТО виглядають майже примарними. Але й залишатись «розмінною монетою» в чужих політичних торгах теж неприпустимо. Які є можливості окрім очікування сприятливої для нас міжнародної кон'юнктури?

Очевидно, слід звернутись до історичного досвіду більш активного і дієвого варіанту міждержавної співпраці, акумулювання зусиль з тими державами, які таку взаємодію теж можуть розглядати як бажану.

Коли йдеться про міждержавні об'єднання, то найчастіше згадують різні варіанти імперського поглинання, чи то у формі федералізації-автономізації, чи нерівноправного союзу. Натомість приклади результативних і не дуже міждержавних об'єднань можна знайти у минулому і вже нинішньому століттях.

По завершенню Першої світової війни й утвердження Версальської системи, колишні країни Австро-Угорщини, почали шукати можливості убезпечити себе від можливого реваншизму з боку колишніх імперських метрополій та членів Четверного союзу. Такі можливості вбачали в укладенні регіональних міждержавних союзів. Протягом 20-30-х рр. XX ст. було укладено низку військово-політичних союзів, відомих як Мала Антанта, Балканська Антанта та Балтійська Антанта. Першими почали об'єднувати зусилля зі стримування можливих спроб

переглянути наслідки Версалью Чехословаччина та Королівство сербів, хорватів та словенців (Югославія), які за результатами Тріанонського миру отримали колишні землі корони св. Іштвана зі значним відсотком угорського за етнічним походженням або угорською мовнокультурною орієнтацією населення (в Чехословаччині угорців на той момент було 5,6%, в Югославії – 3,9%) [6]. 14 серпня 1920 р. між ними був укладений союз. У 1921 р. через двосторонні договори до них долучилась Румунія, яка побоювалась реваншу як з боку Угорщини, так і Болгарії. Подібний союз був укладений між Литвою, Латвією та Естонією. Проте в 30-х роках ці альянси почали втрачати актуальність перед новопосталими загрозами з боку Німеччини і СРСР, для Чехословаччини такою загрозою була Німеччина, а СРСР розглядався як можливий союзник, для Румунії – навпаки.

Позитивним прикладом регіональної реалізації інтеграційних процесів стало утворення «Ініціативи трьох морів» («Тримор'я») у серпні 2016 р. основою якого стали країни, що розташовані в межах міжнародного мегалополіса відомого як «Зелений банан». До Тримор'я увійшли: Австрія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія та Чехія. Це об'єднання частково увібрало в себе попередню ідею відому як «Міжмор'є», або Балто-Чорноморський союз.

Якщо в «Тримор'ї» головним чинником об'єднання була усвідомлена і обґрунтована економічна вигода, то в можливому Балто-Чорноморському об'єднанні головним може бути безпекова. Зазвичай, під Балто-Чорноморським об'єднанням (союзом) мають на увазі певний рівень формалізованої і певним чином інституалізованої взаємодії країн відповідного регіону.

Одним із перших, хто пов'язав можливість утвердження незалежності України з тісною взаємодією сусідніх країн був видатний український географ Степан Рудницький (1877–1937). Він висловив ідею створення «Балто-Понтійської федерації» до якої могли б увійти країни, що звільнились від російського панування, прагнули самостійного розвитку і не мали ніяких експансіоністських намірів. Серед таких країн він вбачав Білорусь, Литву, Латвію, Естонію та Фінляндію [3, с. 137]. Різна етнокультурна основа та близька історико-культурна спадщина, сприяли б розумінню, але без нав'язування один одному власної мови і своїх стереотипів, на відміну від Польщі, яка не полишала ідею відновлення власного панування «від моря до моря» і мала територіальні претензії до України, Білорусі та Литви. Власне для стримування експансії Польщі й Росії і пропонувалась згадана федерація. Як бачимо, докорінно ситуація не змінилась. І сьогодні, частина польського політикуму, спираючись на істотну суспільну підтримку, артикулює історичні претензії до України та подекуди

і територіальні, якщо не прямо, то опосередковано. Уже в часи незалежності ідея нового прочитання Балто-Чорноморського союзу частіше розглядалась як різноманітні інтеграційні процеси між Україною, Польщею, Чехією і Словаччиною, в розширеному варіанті – з країнами Балтії і Білоруссю. Проте сподівання на демократизацію Білорусі й відриву її від РФ, не справдилися і здавалось остаточно втратили перспективу. Не виглядали перспективними і тісніші стосунки з Польщею, яка хоч і взяла на себе роль «адвоката» України в ЄС, час від часу формулювала претензії на власне тлумачення складних сторінок спільної історії, що сприймається як висловлення певних умов (як вимог) для подальшої співпраці та її поглиблення. Разом з тим в польському політичному дискурсі ще з часів Ю. Пілсудського існує ідея активної східної політики, яка наприкінці 80-х – поч. 90-х мала вплив серед прихильників євроінтеграційних процесів у Східній Європі. Проте з другої половини 90-х Польща переорієнтувалась на тіснішу інтеграцію зусиль в межах Вишеградської групи для входження до ЄС і НАТО [1, с. 81]. Слід зауважити, що певний електоральний тиск щодо відповідної східної політики має близько 13% відсотків поляків, які пов'язують своє походження з «Кресами всходніми» (kresowiaczy) [7]. Агресія РФ не могла не вплинути на краще усвідомлення необхідності тіснішої взаємодії між всіма східноєвропейськими країнами для протистояння російському реваншизму. Небезпідставними є побоювання, що наступною ціллю реваншистських планів РФ буде Балтія. Невипадково найбільш активним і послідовним союзником України в умовах російської агресії стала Литва. За часів незалежності Литва була послідовною учасницею інтеграційних ініціатив між Україною, Польщею та Литвою, це і створення трьохсторонньої міжпарламентської асамблеї (2005), Литовсько-польсько-українська бригада (2014). Саме президент Литовської Республіки Даля Грибаускайте ще на початку гібридної війни закликала країни ЄС і НАТО надати Україні летальне озброєння для захисту незалежності і суверенітету на який вона має право [2]. Послідовну позицію щодо підтримки України зайняла і Польща, проте навіть в таких умовах, час від часу, продовжують лунати закиди щодо тлумачення історичних подій, які розходяться з їх оцінкою польською і українською сторонами. Власне це і є найбільш дражлива проблема українсько-польських стосунків. Ми вкрай зацікавлені у найтіснішій економічній, політичній та військовій взаємодії з Польщею, проте згодні з польськими вимогами «припинення глорифікації» українського національно-визвольного руху та ще й в умовах фактичної війни за незалежність, не можемо. Важкі й не завжди послідовні пошуки компромісу, нарешті, можливо, дають плоди. На це дає підстави сподіватись ініційована у липні 2020 року в Любліні тристороння платформа для політичного,

економічного та соціального співробітництва між Україною, Республікою Польща та Литовською Республікою, під історично символічною назвою «Люблінський трикутник». В спільній Декларації трьох міністрів закордонних справ «з належною увагою відзначають спільність загроз як у сфері безпеки, так і в інших сферах» і підкреслюється необхідність «подальшого посилення політичних, економічних, інфраструктурних, безпекових, оборонних та культурних зв'язків між своїми країнами у сучасному світі» [4]. Залишаються сподівання, що згодом трикутник стане «четвіркою» за рахунок приєднання Білорусі, що додало б цьому об'єднанню не тільки ваги але й певного балансу, оскільки на сьогодні саме Польща почуває себе лідером, що зважаючи на вже згадані особливості, може створювати певні ускладнення у стосунках. За президенства Д. Трампа, позиції Польщі в НАТО укріпились, адже за рішеннями прийнятими на варшавському саміті НАТО у 2016 р. до Польщі протягом наступного року було введено додаткові контингенти, а після прийнятого Трампом рішення про скорочення американського контингенту в Німеччині, частина його, за ініціативи Польщі, мала бути переведена до Польщі [5]. В листопаді 2020 року до Познані вже було переведено управління V корпусу США [9]. Певним компенсатором положення, могло б стати досягнення Україною особливого статусу «Головного союзника США поза НАТО» (англ. *Major Non-NATO Ally*). Цей статус надає країнам, що за певних обставин (наприклад, географічно) не можуть увійти до НАТО, певні переваги у сферах оборонної торгівлі та співпраці у галузі безпеки. На сьогодні цей статус отримали 17 країн на різних континентах [8]. Про можливість отримання такого статусу ще в липні 2014 звернувся П. Порошенко, проте не отримав згоди. Натомість конгресмени, переважно, республіканці вносили законопроекти про фінансову та політичну допомогу Україні в протистоянні російській агресії, зрештою за адміністрації Д. Трампа Україні було надано летальну зброю. Зі зміною американської адміністрації з'являється можливість домогтись для України статусу головного союзника поза НАТО, на що і повинні бути спрямовані зусилля зовнішньої політики. І хоча статус не передбачає жодних зобов'язань США щодо безпеки перед країною зі статусом, він забезпечує військові та економічні привілеї та може значно укріпити позиції України в протистоянні агресії РФ.

Таким чином, для забезпечення обороноздатності, зміцненню міжнародної взаємодії у боротьбі за суверенітет і територіальну цілісність, ефективного протистояння російській агресії, Україна мусить використовувати усі можливості неформальних і формалізованих варіантів міжнародних взаємин, зокрема і ті, що надають регіональні міжнародні об'єднання і союзи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левик Б. Концепція Балто-Чорноморського союзу і пострадянський простір. Схід. 2014. № 5. С. 80-84.
2. Грибаускайте виступає за постачання зброї в Україну (07.02.2015). DW. URL: dw.com/uk/грибаускайте-виступає-за-постачання-зброї-в-україну/a-18242036
3. Рудницький С. Українська справа зі становища політичної географії. Берлін: Укр. Слово, 1923. 282 с.
4. Спільна декларація міністрів закордонних справ України, Республіки Польща та Литовської Республіки щодо заснування «Люблінського трикутника» *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-ministriv-zakordonnih-sprav-ukrayini-respubliki-polshcha-ta-litovskoyi-respubliki-shchodo-zasnuvannya-lyublinskogo-trikutnika>
5. Частина військових США з Німеччини передислокують до Польщі (02.07.2020) *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3055564-castinu-vijskovih-ssa-z-nimeccini-peredislokuut-do-polsi-posol-cihoekij.html>
6. Crumbling of Empires and Emerging States: Czechoslovakia and Yugoslavia as (Multi)national Countries. URL: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/crumbling_of_empires_and_emerging_states_czechoslovakia_and_yugoslavia_as_multinational_countries
7. Herrmann Marcin. Kresowe korzenie polaków. *CBOS*, 2012. № 50 URL: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_050_12.PDF
8. Major Non-NATO Ally. URL: <https://www.state.gov/major-non-nato-ally-status/>
9. U.S. Army Europe and Africa Commands consolidate (November 20, 2020) URL: https://www.army.mil/article/241094/u_s_army_europe_and_africa_commands_consolidate

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ РОБІТ

учасників міжнародної
науково-практичної конференції

«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА ТА РОЛЬ СУСПІЛЬНИХ НАУК У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЙОГО РОЗВИТКУ»

12–13 березня 2021 р.
м. Одеса

Видавник – ГО «Причорноморський центр
досліджень проблем суспільства»

Адреса кореспонденції: 65001, м. Одеса, а/с 332

Електронна пошта: info@pcdps.org.ua сайт: www.pcdps.org.ua
Т: +38 066 789 82 32

Підписано до друку 15.03.2021 р. Здано до друку 16.03.2021 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 4,88.
Наклад 50 прим. Зам. № 1603-21.